

UN STUDIU DEMOGRAFIC

Un studiu cu privire la fluctuațiile demografice ale populației evreiești din întreaga lume, în perioada dintre anii 1961 și 1968, a dus la o constatare paradoxală: în timp ce explozia demografică devine un fenomen mondial, creșterea populației evreiești se încetinește în mod sensibil. Aceasta este concluzia studiului sociologic intitulat „Studii privind populațiile evreiești, 1961—1968”, realizat sub direcția lui Schmelz și P. Clinkosom și publicat de Institutul de iudaism contemporan al universității ebraice împreună cu Institutul pentru probleme evreiești al Congresului Mondial Evreiesc.

Tabloul demografic al țărilor industriale cuprinde mai multe faze. În prima fază, de lungă durată, fecunditatea ridicată este contrabalansată de o mortalitate puternică, ceea ce duce la o creștere limitată a populației. În secolul al XIX-lea, în Europa și în America de Nord are loc o reducere sensibilă a mortalității, în timp ce prolificitatea își menține ritmul ridicat. Aceasta face ca populația să crească în mod rapid. Controlul nașterilor, însă, aduce cu sine scăderea natalității, care atinge punctul cel mai scăzut în cursul celui de al treilea deceniu. După ultimul război se înregistrează o prolificitate accentuată și o creștere sensibilă a populației, tendință care începe treptat să piardă din viteză.

În ceea ce privește pe evrei, ei au urmat același ciclu, cu excepția unei faze pe care au străbătut-o înaintea celorlalți, fază în care scăderea mortalității a fost mai accentuată dar a fost însoțită de un declin al natalității.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, demografia evreiască se caracterizează prin mortalitate scăzută și prolificitate, ceea ce explică de ce, în pofida emigrării a 2 milioane de evrei în Statele Unite, populația evreiască din Europa a rămas constantă. Dar curând familiile au devenit mai puțin numeroase. Chiar înaintea perioadei naziste se înregistrează în unele țări din Europa centrală un excedent al mortalității asupra natalității.

Natalitatea scăzută este una din caracteristicile demografiei evreiești din ultimii ani. Acolo unde există statistici, se constată că natalitatea evreilor este sub nivelul mediu al restului populației. În Statele Unite, de exemplu, acest decalaj este de ordinul a 20% în orașe, de 25% în raport cu populația albă și de 30% în raport cu populația globală.

La evrei, longevitatea este de 70 ani, cifră care nu este sub nivelul celei generale. Acum câteva generații, longevitatea evreilor era mai

ridicată în raport cu restul populației, dar această deosebire a dispărut în țările dezvoltate pentru că în cele din urmă s-a constatat o creștere a mortalității în raport cu restul populației.

În unele comunități ale Diasporei au apărut fenomene specifice. Fie datorită declinului natalității, fie holocaustului, fie emigrărilor, există comunități unde predominante sînt persoanele în vîrstă. Mișcările migratoare au cunoscut tendințe diverse. De la sfârșitul războiului, numărul evreilor din Germania a crescut; cel al evreilor din Elveția în mai mică măsură; în Italia a rămas staționar; în Austria a scăzut iar în mai multe țări din Europa se înregistrează un declin simțitor.

În America de nord, în Africa de sud și în Australia natalitatea la evrei este inferioară celei generale și are tendința să scadă în continuare.

Înaintea perioadei naziste, numărul evreilor din lumea întreagă era apreciat la 16 milioane. La sfârșitul anului 1940 existau doar 11 milioane. De la sfârșitul războiului numărul lor a crescut probabil, dar nu există date precise în această privință. După anuarul „American Jewish Year Book”, sursa cea mai competentă în momentul de față, reiese că numărul evreilor, care în 1957 erau de 12 milioane. La sfârșitul anului 1945 existau doar

Repartiția demografică a suferit de la începutul secolului al XX-lea o schimbare profundă. Acum o sută de ani, 90% din populația evreiască din lume trăia în Europa. În timpul primului război mondial, procentul a scăzut sub 70%, iar în 1959 el nu mai era decît de 50%. La ora actuală doar un sfert din populația evreiască mondială trăiește în Europa, iar peste 50% în America. Peste 90% dintre evrei sînt răspîndiți după cum urmează: în S.U.A. peste 50%; în Israel și U.R.S.S. cite 2,5 milioane; în Franța, Argentina și Marea Britanie cite 500 000; în Canada 250 000; în Brazilia și Africa de sud în jur de cite 100 000.

Evreii sînt concentrați în marile orașe sau în regiuni metropolitane. Urbanizarea evreilor marchează dispariția comunităților din tirgoșoare, atît de răspîndite altădată în Europa de est.

Unde este țara Tarsis?

De mai multe ori Biblia amintește de Tarsis, denumire care indică marile corăbii, destinate a traversa întinsul mărilor, dar și porturile către care ele navigau. În Geneza (cap. X, 2 : 3) se arată că Trasis a fost fiul lui Iavan și nepotul lui Iafet.

Iafet este strămoșul popoarelor orientale și al unor semînții din răsăritul și sudul Europei. O ramură a urmașilor lui Tarsis s-a statornicit în răsăritul continentului asiatic. O a doua ramură, contopită cu urmașii lui Sem, s-a stabilit în Asia Mică, în jurul cetății Tars, apoi a traversat Marea Mediterană punînd temelie vestitului centru comercial Tarte. Profetul Iona, atunci cînd a fugit din calea Domnului, a vrut să ajungă la Tarsis îmbarcîndu-se pe o corabie ce pleca din portul Iaffo. (Iona, I, 3).

Regele Solomon avea o flotă care făcea curse pînă la Tarsis, cale de 3 ani pe mare. (Regi X. 10 : 22). Regatul iudeu avea un port la Marea Roșie, Etsion Gheber, unde se întorceau corăbiile ce aduceau din Tarsis aur,

Înainte de întoarcerea din exil, iudeii au suferit în Babilon diferite influențe muzicale și aduc cu sine un anumit număr de instrumente citate de către Daniel în capitolul III : (ortografia lor este foarte vagă) *Sabka* (harpă) *psantherin* (psalterion) = instrument cu coarde ciupite, *Sumponia* (în limba greacă veche „acord de ansamblu”); potrivit unei ipoteze ar fi vorba de o bucată principală în cursul executării căreia fiecare instrument s-ar prezenta într-un fragment, rapsodic liber înainte de a se amesteca în ansamblu; după alții, ar fi vorba de o mică orgă portativă. Rothmüller traduce acest termen prin „Sackpfeife” (cimpoi), *Mahrokita* (flaut), *Karna* (corn), *Katross* (țiteră). Pe la mijlocul secolului al V-lea, Ezra și Nehemia au restaurat cultul la Ierusalim și mai multe ceremonii muzicale datează din această epocă. Isidore Epstein, în cartea sa „Le Judaisme” (Payot, Paris, 1962), afirmă că există dovezi că se făceau lecturi publice din Tora cu mult înainte de Ezra, însă abia de la el încolo au fost instituționalizate.

Psalmodia pare a fi fost arhetipul tuturor genurilor de cantilatii. Datorită supleței lor, cele trei accente primitive (ascuțit, grav, circflex) s-au putut adapta cu ușurință frazelor neregulate ale prozei biblice. Este lesne de înțeles că necesitatea acestei adaptări nu se făcea simțită decît atunci cînd lectura se făcea cu glas tare (Nehemia, cap. VIII). În primul rînd, tradiția orală a transmis generațiilor următoare maniera de a executa muzical și pentru învățămînt se folosește deja chironomia atît de scumpă îndeosebi muzicii bizantine ulterioare, care constă în desemnarea înălțimii sunetelor precum și intervalele prin semne manuale și mișcări precise ale degetelor. Se folosea și declamația cîntată pentru a ajuta memoria să rețină texte lungi, așa cum ne atestă o axiomă proverbială comunicată de Talmudul babilonean (Sabat, 106 b.) : „Cînd studiezi tradiția, învață-o ca pe

argint și fildeş. (II Cronici, IX 21).

După unii cercetători, misterioasa țară Tarsis din Biblie ar fi Japonia. Astfel, pentru spanioli, Japonia era în evul mediu „Tarsis din Asia”. Scriitorul spaniol Colin vorbind de strămoșii asiaticilor spune că „principalii coloniști ai acestui arhipelag (japonez, N. N.) a fost Tarsis, fiul lui Iavan, precum și frații acestuia, ca în cazul Ofirului și Hevilat din India”. De la Iavan ar deriva numele poporului iavanез din Indonezia.

Profetul Ezechiel amintește de asemenea de negustorii din Tarsis.

Amintim că în evul mediu Japonia era cunoscută sub denumirea Cipango — Țara aurului. În diferite cărți ale secolelor XVI și XVII se vorbește despre minele de aur și argint ale acestor țări îndepărtate.

Lată tot atîtea fapte care-i fac pe unii cercetători să identifice anticul Tarsis cu Japonia, țara crisanțemei și a marelor performanțe tehnice și industriale din zilele noastre.

Muzica evreiască

în epoca post-biblică

un cîntec”. Un punct de vedere analog îl găsim în tratatul Sanhedrin (99 b.) : „Să cînti toată ziua nu înseamnă altceva decît să îți păstrezi în memorie”. Un text din Midraș ne oferă o explicație : „Consoanele nu sînt altceva decît scheletul cuvintelor; cînt privește vocalele, ele le conferă înșuși sufletul aceluia care le rostește; însă doar nigun-ul (cantilația) poate să confere cuvintelor înșuși spiritul Celui Sfînt, lăudat fie El !” Această concepție a dăinuit de altfel în majoritatea comunităților evreiești pînă în zilele noastre, așa cum dovedește un text hasidic din sec. al XIX-lea ce ne istorisește povestea unui rabin care zărește un bătrîn ce nu înțelegea, vădit, nici o iotă din predica sa. Se apropie de el și-i spune : „Să fie oare cu puțință ca tot ce am spus să nu fie foarte limpede ? Atunci ascultă ce-am să-ți cînt și ai să știi cum să te apropii de Cel Veșnic”. El se apucă într-adevăr să psalmodieze o melodie fără cuvinte și inimile tuturor celor de față simțeau Tora fremătînd în muzica acestor, simțeau vibrînd iubirea pentru Cel Veșnic și toată credința omului. Atunci bătrînul izbucni în plîns și exclamă : „Acum am înțeles, în sfîrșit ce voiai să spui. Precum căprioara năzuiește spre izvorul de apă, tot astfel sufletul meu este însetat de Tine, o tu, Cel Veșnic !”

CODIFICĂȚIE SCRISĂ A CANTILAȚIEI BIBLICE

Cu toate acestea, abia prin secolul al VI-lea al erei noastre întîlnim mîntura unei codificări scrise a cantilației biblice. Un grup de savanți : Masoreții (de la o rădăcină ebraică însemnînd „a transmite”), a stabilit accentele melodiei (*teamim*) potrivit unui gen de notații avînd anumite caracteristici similare celeia pe care o găsim în notațiile europene a neumelor gregoriene. Aceste semne indică motivele melodice întregi și nu o anumită notă dintr-o tonalitate determinată. Ele slujesc simultan la marcarea punctuației. Conturul lor general este fixat, dar în acest cadru cîntărețul are o anumită libertate de improvizație și poate să varieze anumite elemente. Acest sistem suplu se explică prin faptul că erau destinate unor cîntăreți instruiți. În sfîrșit, notația aceasta nu este niciodată independentă de text, ci este legată de fraza deasupra și dedesubtul căreia este plasată. Fără îndoială, așadar, și avînd în vedere scopul care-i era fixat, ea era cit se poate de adecvată și superioară sistemului de scriitură în care ar fi existat cite un semn pentru fiecare notă, precum și tonalități determinate într-un mod prea rigid. Ea îngăduie într-adevăr cîntărețului, cu un minim de instruire, „să fotografieze” rapid cu privirea curba generală a melodiei pe care are posibilitatea s-o adapteze după dorința contururilor frazei. O ultimă remarcă în această privință : înainte de a dispune de acest sistem de notație muzicală se cînta cu ajutorul metodei chironomice (Talmudul babilonean, Berahot 62. a) ; denumirea unor *teamim* confirmă acest lucru. Să cităm de exemplu *Pahta* (extinderea brațului), *tifa* (palma mîinii), *zakef* (degetul întins al profesorului).

Muzica sacră a păstrat aproape intact caracterul său primitiv în tot timpul sfîrșitului acestei perioade, care totuși, începînd din anul 332 înaintea erei noastre, a cunoscut puternice influențe grecești, apoi romane care s-au exercitat asupra muzicii populare și profane. Cînd, în vara anului 70, Ierusalimul a căzut sub loviturile oștirii lui Titus și templul a dispărut în flăcări, a urmat sfîrșitul statului iudeu timp de 1878 de ani, iar de atunci muzica lui a pierdut cvasi — unitatea sa teritorială.

Perdea de catifea la un chivot sfînt

MAXY

de I. Peltz

Pe acest meșter al penelului îl cunosc de aproape... Nu, nu e cu puțință să se fi scurs de-atunci o jumătate de secol. Să fi avut, pe-atunci, eu douzeci de ani și el cu patru în plus. Să fi trăit, adică, epoca virstei în care toate anotimpurile sînt primăveri și toate primăverile copleșite, fiecare, de miresme. Nu ne interesa calendarul și, în polida condițiilor materiale aspre, ne simțeam bogăți în — cuvintele sînt palide ca să redea tumultul din noi — în eroice aspirații. Aproape cincizeci de ani s-au înșirat pe ața timpului, ne-au încercat capacitatea de rezistență la atîtea intemperii — și au izbutit totuși să ne păstreze, nealterați, credința în omenie. Ce importanță are succesiunea iernii după toamnă, cînd după iarnă răzbate din adînc primăvara nădejdelor, dar și a împlinirilor? Și Maxy, cu finuța lui impresionantă, era și este întruparea unei eterne primăveri — adică a artistului care își convertește visul în creație. Destui zoili l-au invidiat pentru plastica lui, pentru sprinteneala lui spirituală, pentru izbutirile lui profesionale. Eu am încercat întotdeauna un sentiment de comprehensiune pentru om, ca pentru artist, chiar dacă prietenia noastră era pe sens unic, de la mine la el. Așa a fost încă de prin 1926—1927, cînd mă vizita în cabinetul meu de lucru din redacția ziarelor „Adevărul și Dimineața” — al căror redactor am fost.

Venea acolo și-mi picta, oral, Parisul pe care îl cutețise la vîrsta lebelor și a tuturor înălțărilor, Parisul boemei artistice, a bulevardelor copleșite de trepidația metropolei, a cafenelelor în care mai stăruiau umbrele celor duși pe drumul fără de întoarcere, — a unui Verlaine („Pauvre Leliane”) a unui Baudelaire, a unui Heine, Parisul speranțelor, al urcușului și al prăbușirilor.

În cabinetul acela redacțional aveam de coleg, la aceeași masă pe Ion Vineu, pe neuitatul, adorabilul și oarecum lunaticul Ion Vineu care reluza cu încăpăținare să-și publice

Maxy: Autoportret (ulei, 1932)

poeziile, în volum — poezii alt de personale, cu un sunet de nou.

Maxy venea din cînd în cînd, la o tacla și la o calea și timpul obișnuit nu mai exista pentru noi, care minuiam alte valori calendaristice. Dirijam pe atunci o revistă de avangardă literară: Caiete lunare. M-am bucurat de colaborarea lui Tudor Argezi, a cărei creație, acum aproape 50 de ani, nu intrase încă în conștiința publică. M-am bucurat de asemenea de colaborarea lui Ion Vineu și a altor iconoclaști. La Caiete lunare (cam prin

1926—1927) a colaborat și prietenul meu Maxy. A publicat desene, în maniera lui și, cred, un articol de teorie a picturii (parcă a regiei de teatru).

N-am la îndemînă nici un număr din aceste Caiete lunare, dar de colaborarea lui Argezi, a lui Vineu și a lui Maxy îmi aduc bine aminte.

Maxy, chiar la vîrsta aceea tinerească, a și avut ceea ce numim un trecut artistic. Imediat după încheierea primului război mondial (sau, poate, după armistițiul) a expus întîile sale pinze. Și cine credeți că l-a încurajat — cel dintîi — și l-a prețuit? Să-l numim: era N. D. Cocea. Acest mare pamfletar și subtil povestitor, acest viteaz cu inima de aur, a știut dintotdeauna să promoveze valorile la începutul manifestărilor, cînd sfîrșeau cînd temerare. Tot alt de entuziast și de competent, un alt estet (din creștet pînă în tălpi) este Bogdan Pitești și-a oprit și el privirea pe pictura lui Maxy și aprecierea sa însemna o decizie. Bogdan Pitești, care l-a descoperit pe Luchian și a iubit, ca puțini alții, plastica și poezia, muzica și sculptura — tot ce ținea de artă — și fără prezența ei viața n-ar fi cu puțință — Bogdan Pitești a știut să vadă în Maxy pe artistul în plină desfășurare a virtuților sale picturale. Stulul acestui mînuitor al penelului, era deosebit: frondă la adresa învechirilor, anchilozațiilor în formule perimate, — slădarea burtașezimii, a opulenței agresive, a non-valorilor. El a înfruntat variatele adversități, care își puneau nenumărate măști și a rămas consecvent cu sine însuși. Această consecvență nu l-a împiedicat ca, în calitate de profesor, să îngăduie tinerilor pictori și desenatori a-și căuta și urma propria cale.

Am observat această atitudine — și etică și estetică — chiar la fiica mea, Tia Peltz — pictor-desenator, care frecventînd institutul lui Maxy, și-a păstrat personalitatea estetică.

Acum, cînd cel mai tînăr dintre bătrîni și cel mai bătrîn dintre tîneri, are cochetăria virstei cu primăverile dintr-insul, îngăduiți-mi să-i ofer o floare luminată de soarele blăjin al lui noiembrie și de căldura prieteniei mele permanente.

LA PORȚILE DE FIER: AL TREILEA HIDROAGREGAT

Cel de-al treilea hidroagregat al centralei electrice de la Porțile de Fier se află într-un stadiu avansat de asamblare. Specialiștii au terminat montajul și bobinajul statorului și au asamblat cele 12.000 de piese componente ale rotorului din cadrul generatorului electric, pășind în etapa finală a operației de bobinare.

În prezent, pe șantierul sistemului hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier se află su operații de montaj cea de-a 35.000 tonă de utilaj hidromecanic.

SUCESE ALE ARTEI MUZICALE ROMÂNEȘTI

Palmaresul concursului internațional al cîntecului de la Toulouse a înscris între cele 12 premii ale sale trei nume românești. Marele premiu de canto feminin a fost cucerit de soprana Eugenia Moldoveanu, solistă a Operei române din București. Alte două premii au fost cucerite de doi baritoni români: Dan Serbac, căruia i-a revenit al doilea mare premiu la concursul de canto bărbați și Alexandru Farcaș, de la Opera din Cluj, cuceritorul medaliei de argint la aceeași categorie. Tripla prezență a României în palmaresul concursului a impus încă odată marile valori ale școlii interpretative românești.

În același timp violonistului Nicu Stănescu i s-a decernat „Chitara de bronz pe 1970” pentru discul „Europa” al Asociației de muzică recreativă. Violonistul român, împreună cu formația sa, a dat în cadrul unui spectacol internațional ținut în sala „Pleyel” din Paris, un concert de muzică populară românească, la care au participat peste 4.000 de spectatori.

TULCEA — PORT FLUVIAL

La Tulcea au început lucrările în noul port fluvial — de o deosebită importanță în activitatea economică a județului. Este prevăzută construirea a 3 dane cu dotări moderne pentru manipularea mărfurilor, platforme, linii de cale ferată, grup tehnic și de exploatare etc.

PREZENȚE ROMÂNEȘTI PESTE HOTARE

Recent, un colectiv al teatrului „C. I. Nottara” din București, a întreprins un turneu în Danemarca, unde a reprezentat piesa „Viziuni flamande” de Michel de Ghelderode.

Turneul s-a bucurat de un mare succes, atît la festivalul de la Aarchus, cît și la Odense, Holstebro și Copenhaga.

„Zidul graiului necunoscut a fost străpuns. Tulburătoarea și emoționanta întîlnire cu teatrul românesc” — acesta este titlul cronicii din ziarul „Aarhus stiftstidende”.

„...O uimitoare stăpînire a stilului de joc. Am fost fascinați și s-a dovedit că un spectacol te poate cuceri și dacă nu cunoști textul”, scrie ziarul „Berlingske Tidende” din Copenhaga.

În urma succesului înregistrat în Danemarca, teatrul „Nottara” a primit invitația de a-și continua turneul în Finlanda, prezentînd două spectacole la Helsinki. Acești succes, aceeași confirmare a valorii interpretative a actorilor români și prin ei a valorii școlii de teatru românesc.

Evocări

THEODOR FUCHS

Pentru cei ce frecventează spectacolele Operei române din București, programul primei scene lirice le transmite invitația: „Vizitați expoziția permanentă: «Pagini din istoria Operei române» din foaierea de la etajul II”.

Răspunzînd acestei invitații, ai prilejul ca în prima vitrină, printre „premergători”, să înfrînști figura cunoscutului virtuoz pianist și compozitor Theodor Fuchs, despre care, în „Dicționarul enciclopedic român (editat de Academia Republicii Socialiste România, vol. II — 1964, la pagina 474) aflăm următoarele: „Theodor Fuchs, pianist, compozitor, critic muzical și pedagog român”.

În lucrarea regretatului chirurg și muzicolog dr. L. Weinberg, intitulată „Momente și figuri din trecutul muzicii românești”, sub titlul „Momente din viața lui George Enescu”, la pagina 218 putem citi: „(În aceeași seară (28 februarie 1898) în care la Ateneu răsunase vioara lui Enescu care executase un recital de sonate, în aceeași noapte, într-un compartiment al acceleratului de Turnu-Severin, pe o banchetă puteau fi văzuți doi cetățeni. Unul era Enescu, care dormita ținînd lîngă dînsul cutia cu prețiosul lui instrument, celălalt era pianistul Theodor Fuchs, prietenul și acompaniatorul artistului”.

Despre Theodor Fuchs, „virtuoz pianist, dublat de un fecund compozitor, preocupat deopotrivă de muzica instrumentală și vocală”, m-am ocupat în studiul „Evreii în muzica românească” pe care l-am publicat în ziarul „Curierul Israelit” acum 35 de ani.

La 16 august 1934 Theodor Fuchs îmi scria din Galați: „Mi-ai făcut o mare surpriză cu acest frumos foileton despre activitatea mea muzicală din trecut. Dar cu trecutul am terminat și... cu viitorul încep deabae acum lupta”. Astfel gîndea un om care depășea vîrsta de 56 de ani!... Dar despre ce luptă era vorba?

Lămurirea o dădea chiar el în aceeași scrisoare: „Timp de 19 ani am lucrat asiduă lucrări noi simfonice, lucrări pentru care, de acum înainte, voi lupta să vadă lumina zilei”. Pentru a face cunoscute noile sale compoziții, Theodor Fuchs revine în capitală. În toamna anului 1935 primesc o invitație cu următorul text: „Astăzi, la ora 4, am un mic concert la mine acasă — București, Calea Griviței 36, et. I, în curte — unde voi cînta cîteva pagini din lucrările mele, așa că vă rog a-mi face plăcerea să vă văd la mine”. Cu acest prilej am ascultat unele compoziții inedite, între care: fragmente din cele 2 simfonii;

„Sergentul” (baladă pe text, de Vasile Alcsandri) pentru bariton solo; fragmente din cîtecele pentru piano și orchestră și vioară cu orchestră. În aceeași după amiază am ascultat cîteva scene din opera într-un act, „Mascoș” și cîteva arii din opera sa inedită în trei acte „Domnița Neaga”, din care am reținut pe acelea ale lui Basarab-Domnul Moldovei (bas), ale lui Ioan — un țaran (tenor) și al Domniței Neaga (soprană). Discuțiile noastre s-au oprit asupra cantatei „Ursitoare”, scrisă pentru bariton solo, cor de femei și orchestră și a „Românței”, pentru vioară solo, cu acompaniament de orchestră și a „Suitei Românești” pentru două vioară solo și orchestră. A urmat apoi o surpriză. Theodor Fuchs a ținut să-mi vorbească și despre activitatea sa pedagogică, de muzicolog și de poet. Cu acest prilej, Fuchs a scos dintr-un scrin bătrînesc 3 broșuri, toate editate la Tipografia „Alfa” din București, str. Al. Lahovary 30—32, pe care mi le-a dăruit.

Cu deosebire emoție mi-a vorbit Fuchs despre activitatea sa de muzicolog, ca și despre cea didactică.

În anul 1907 el scoate la iveală „Arta Muzicală”, în care se manifestă calitățile sale pedagogice și de critic muzical. La baza acesteia, Theodor Fuchs a pus următoarele principii: „Muzica nu poate fi tîlmăcită numai prin muzică. Muzicantul perfect trebuie să aibă și o serioasă pregătire generală omenască, pe lîngă cea de specialitate”. Din activitatea sa didactică, el mi-a vorbit despre: Cele 24 etude melodice; manualul de muzică (scris în colaborare cu A. L. Ivela; metoda pentru piano; numeroase coruri pentru voci egale și mixte.

Revenind la cele trei broșuri primite în dar, ele scot în evidență activitatea sa de muzicolog, compozitor și poet. În ordinea cronologică a tipăririi lor, acestea tratează: 1) despre originea cîntecului popular (martie 1930); 2) despre muzica populară reușească în compoziții cu muzica populară românească (iulie 1936) și „Domnița Neaga — împărăteasa Buzăului — operă în trei acte — textul în versuri și muzica de Theodor Fuchs (septembrie 1936).

Să răsfoim aceste broșuri și să ne oprim puțin asupra conținutului lor. Prima este textul unei conferințe ținute în sala „Barașeșcu”, la școala „Iacob și Carolina Loebel” din București, în cadrul „Universității populare a Uniunii Evreilor Români”. Theodor Fuchs o subintitulează: „o mică prelegere despre muzica populară românească”. Exem-

plificările au fost susținute la piano chiar de conferențiar. La începutul expunerii, Fuchs pune în discuție problema: care a fost primul cîntec popular, unde s-a născut și cine l-a cîntat întîia oară? Făcînd o incursiune istorică, conferențiarul ajunge la concluzia că: „tragediile grecești au fost cîntece populare și astfel tragedia ar fi fost primul cîntec popular al poporului elen”.

Trecînd apoi la poporul evreu, Fuchs arată că: „primul cîntec popular al fiilor lui Israel a fost imnul „Oz loșir Moșe”, intonat după trecerea Mării Moarte. În ceea ce privește poporul german, cîntecul lui Martin Luther: „Eine feste Burg ist unser Gott” poate fi considerat drept cîntec popular al întregului popor german. După Fuchs: „cîntecul cîntat de întreg popor, indiferent cine l-a compus, este un cîntec popular. Poporul nu întreabă cine este poetul sau compozitorul poeziilor sau melodiilor. Dacă poezia și melodia ating suflul și dorințele poporului, atunci ele trec în domeniul cîntecului popular”. (La noi, el citează în această categorie: Hora Unirii; Deșteaptă-te, Române; Pe-al nostru Steag; La Arme și altele). Fuchs face apoi o amplă analiză a cîntecului popular românesc care, răsare deodată și poartă unicul semn al întregului popor. Cu privire la dezvoltarea temelor muzicale a cîntecelor populare, el face observații cu referire la „înrudirea multor popoare în cîntecele lor populare”. Vorbînd, în încheiere, despre rolul educativ al cîntecelor populare, Fuchs menționează că: „ele vor fi trecute în cartea de aur a omenirii viitoare”.

Cea de a doua broșură reprezintă textul unei conferințe ținute în anul 1936 în cadrul unei școli de muzică. Theodor Fuchs se ocupă pe larg de cele mai răspîndite cîntece populare ale românilor: doinele.

Ultima lucrare este „Domnița Neaga” (Impărăteasa Buzăului). Textul, în versuri la opera în trei acte, a cărei acțiune se petrece în munții Buzăului în anul 1320, în pădurea Cislăului. Un rol de seamă revine corului, care reprezintă „Oștirea Domnului Basarab”. Broșura a fost tipărită în frumoase condițiuni grafice, desenul copertei se datorește lui E. Van Saanen-Agla, iar cele 6 desene interioare, ilustrînd scenele mai importante ale lucrării sînt semnate de N.E.R. Textul este în versuri, unele mai reușite, altele cu un caracter naiv, simplist, dar din care răzbate ideea nobilă a păcii, ca o dorință fierbinte a românului. Exemplificăm cu unele fragmente din textul care însoțește aria „sopanei care întrupează personajului principal feminin „Domnița Neaga”.

MAURICIU ROTHENBERG

meridione

VIZITÎND OBȘTIILE EVREIEȘTI DIN JAPONIA

O călătorie în Japonia cu avionul se poate face în zilele noastre pe 3 căi: pe calea tradițională, zburind peste orientul îndepărtat și India; pe calea inaugurată acum cîțiva ani peste polul nord și pe ruta folosită de compania de transporturi aeriene japoneză, prin Moscova și de acolo în zbor fără escală pînă la Tokio, aceasta din urmă fiind cea mai scurtă.

Autorul acestor însemnări a ales calea tradițională folosind un avion al companiei de transporturi japoneze.

Abia ne-am instalat pe locul nostru și stewardesa japoneză a și apărut îmbrăcată într-un kimono cochet, aducînd fiecăruia pasager un prosop de obraz umed și fierbințe care înviează. Este exact informată asupra meniului cașer pe care l-am comandat. Spre surprinderea mea, stewardesa m-a întrebat, în germană, dacă am nevoie și de o „Kipa”. (Din cauza părului meu negru nu observase tichia, de aceeași culoare). I-am arătat-o și ea s-a scuzat că nu o observase. Vecinul meu, un brahman care respectă de asemenea cu severitate prescripțiile vegetariene ale religiei sale, s-a mirat că există și europeni care respectă religia lor. Am putut constata varietatea meniului la vecinul meu, care a primit mîncare musulmană. Era un negustor arab din Bahrain. Acesta se interesează de sens ar purtarea tichiei. I-am explicat că sînt evreu, așteptîndu-mă să reacționeze nefavorabil. El m-a asigurat însă că se bucură să cunoască un evreu european. Omul era surprinzător de obiectiv informat.

După cîteva scale am ajuns, în după amiaza următoare, la Hongkong. Aici trăiesc vreo 50 de familii evreiești. Există pe insula Hongkong o sinagogă foarte frumoasă, din păcate departe de centru și plasată pe o înălțime. De aceea, evreii care vor să vină sîmbătă la sinagogă sînt siliți să închirieze o cameră la Hongkong. Majoritatea evreilor sînt activi în industrie și în comerțul exterior. Deși, cu excepția cîtorva familii, sînt foarte liberali în practicile religioase, acum cîțiva ani a fost angajat un rabin ortodox din Maroc. După 4 ore de zbor am ajuns de la Hongkong la Tokio. Am fost întâmpinat de un reprezentant al companiei japoneze de aviație, care m-a găzduit la un hotel bun.

În clădirea clubului evreiesc, construit în stil chinezesc, se află sinagoga, o sală de festivități și o bibliotecă cuprinzătoare. În grădina clubului, vizitatorii au vara la dispoziție un bazin de înot. În aceeași clădire se află și un restaurant ritual. De altfel, peștele umplut preparat de un bucătar japonez a fost cel mai bun pe care l-am mîncat vreodată. Mai tîrziu am aflat de la un prieten japonez că nu numai noi gătim pește umplut, acesta fiind o veche mîncare japoneză.

Viața socială a familiilor evreiești din Tokio este foarte activă. Deoarece poporul japonez nu a cunoscut niciodată antisemitismul, ci dimpotrivă îi apreciază pe evrei ca pe niște oameni vrednici și cumsedace, numărul căsătoriei mixte este relativ mare. Nu mi-am putut da seama ce influență are asupra căsătoriilor mixte poziția femeii japoneze, în mod tradițional așezată bărbatul.

La Tokio am făcut cunoștință cu un japonez convertit la iudaism. A studiat la Cincinnati (SUA) și a primit titlul de rabin de la seminarul de acolo. Rabinul Okamoto, cu care am discutat în amănunțime multe probleme iudaico-religioase, avea multe cunoștințe despre iudaism.

Interesul viu — și chiar o anumită legătură — cu religia iudaică ce se poate constata la cercuri largi ale poporului nipon este, după părerea unor savanți japonezi, legată de legenda celor 10 triburi iudaice. Potrivit acestei teorii, Gad și Menashe au străbătut China, ajungînd în Japonia, unde au exercitat o influență puternică asupra sintoismului (religia cea mai răspîndită în Japonia). Acești savanți fac chiar o paralelă între sintoism și religia iudaică. După teoria lor, sintoismul, ca și credința iudaică, au fost în stare să reziste influenței culturilor străine. Ca și iudaismul crede că în cele din urmă se va instaura pacea și frăția universală în întreaga lume.

Am avut ocazia să vizitez Ise Shrine. Acesta este considerat de japonezi ca cel mai sfînt templu. Legenda spune că în acest templu se află o oglindă sfîntă cu inscripții ebraice. Singurul credincios care are acces aici este împăratul Japoniei (Micado), considerat fiu al zeilor. Denumirea de **Micado** ar proveni de la Gad. De altfel în Japonia există nume de familie cum e Cado, Manasseh etc. care ar

proveni de la denumirile iudaice Gad și Manashe.

Cu trenul cel mai rapid din lume, care merge cu o viteză de peste 230 km pe oră, am ajuns la Osaka. Un reprezentant al companiei aeriene japoneze m-a luat în primire la gară și m-a dus la expoziție. Mulțumită însoțitorului meu am putut să vizitez pavilioanele care mă interesau, fără să aștept mult.

La 30 km spre sud de Osaka se află orașul-port Kobe, care numără astăzi peste 2 milioane de locuitori. La Kobe se află o comunitate evreiască foarte activă. În timpul șederii mele acolo, tocmai se inaugurase noua sinagogă. Clădirea sinagogii este și centrul activității iudaice. Un învățător din Israel a fost angajat pentru a preda copiilor religia iudaică. În fiecare an se organizează o Seuda de Purim și un Seder comun. Cu ani în urmă, un negustor de perle din Israel s-a instalat acolo și fiind un evreu foarte credincios, și-a construit în vila sa o Micva proprie, pe care o ține cu bunăvoință la dispoziția vizitatorilor străini. Un altul, care se ocupă cu exportul de perle, m-a invitat sîmbătă la masă. În această familie, unde ritualul iudaic este strict respectat, sînt invitați călători evrei în trecere prin localitate. În felul acesta se întîlesc acolo coreligionari de toate naționalitățile și categoriile, cursanți la ieșiva, hasidim etc. În această casă se află și cea mai mare bibliotecă ebraică din orientul îndepărtat. Acest om de afaceri mai găsește timp, pe lângă munca sa obișnuită, să predea în învățămîntul religios. Kobe, centru al industriei perlelor a fost perla vizitei mele în Japonia.

RAPHAEL BOLLAG

(„Israelitisches Wochenblatt” — Zürich)

Vestigiile unei culturi bogate

„Sinagogile și casele de rugăciune din Babilon vor fi transportate în Tora sfîntă în epoca mesianică”, spune Talmudul (tratatul Meghila, 29 a). Această aserțiune a fost făcută, fără îndoială, dintr-o inspirație profetică, căci iată, în zilele noastre transferul sinagogilor evreiești din Diaspora în Tora sfîntă se realizează, cel puțin în ce privește cele din Italia.

Stabiliți în Italia încă înaintea distrugerii celui de al doilea templu, unde aveau tradiții glorioase în domeniul literelor și artelor, evreii duceau acum o viață și ceva de ani o existență înfloritoare, în 70 de obști. La începutul acestui secol, multe din aceste obști, aflate în mici localități, au început să se risipească și sinagogile lor, unele vechi de cîteva sute de ani, să înceteze de a servi cultului. Astăzi nu mai există decît vreo 30 de sinagogi, majoritatea în cele două centre principale: Roma și Milano.

Pentru a salva aceste vestigii, s-a lansat ideea de a se transfera în Israel chivoturile legii, obiectele de cult și pe cit posibil mobilierul și ornamentele acestor sinagogi, unde să prindă din nou viață. În acest fel să se mențină amintirea obștilor din Italia.

Animatorul acestei acțiuni este dr. Șlomo Umberto Nahon din Ierusalim, președintele comunității evreilor originari din Italia. Recent, acesta și-a asumat și sarcina de a face cunoscute contribuțiile cele mai remarcabile ale iudaismului italian la literatura ebraică. Datorită eforturilor depuse de dr. Nahon a fost redat comentariul la Tora al învățatului evreu din secolul al XIX-lea, S. D. Luzatto și comentariul său la cartea Isaia. El a retipărit de asemenea celebra Hagada din Mantua din 1560, al cărei text era ornat cu motive

ארבעה ועשרים

נרפסו במצות ייחודיותם הרוחניות ונפלאות
עיונותיהם וזו פה באוליח העיר
הגדולה בשנת רצ"ל

BASILEAE ANNO M D XXXVI

Coperta unei cărți ebraice din anul 1536

inspirate din renașterea italiană.

În anul 1951, admirabilul chivot sfînt din secolul al XVII-lea al sinagogii din Conegliano Veneto și tot mobilierul ei au fost instalate în sinagoga de rit italian din Ierusalim. De atunci, nu mai puțin de 38 sinagogi aparținînd unor comunități în majoritate azi dispărute, au fost transferate în diverse localități din Tora sfîntă. Trebuie menționate îndeosebi Lada sfîntă și amvonul sinagogii sefarde din Padua (1729) reconstruite la Hekhal Șlomo din Ierusalim; chivotul din marmoră, datînd din secolul al XVIII-lea de la Scuola Piccola din Trieste, reconstruit într-o sinagogă din nordul Tel-Avivului; sinagoga din Vittorio Veneto (1701) aflată la muzeul Israelului din Ierusalim; chivotul de la sinagoga din Mantua (1755), instalat în sala centrală a ieșivei de la Bne Brac; o ladă sfîntă din secolul al XVIII-lea din Saluzzo va fi instalată la Ierusalim; chivotul legii din secolul al XVII-lea, din Soragna a fost instalat în sinagoga Knessetului.

Iudaismul italian este celebru prin calitatea artistică a sinagogilor sale. Aceasta se datorează desigur influențelor estetice ale mediului înconjurător, dar și stabilității și condițiilor favorabile de care evreii din Italia s-au bucurat timp de secole.

În lucrarea sa intitulată „Chivoturile legii și obiectele de cult aduse din Italia în Israel”, S. U. Nahon amintește cele 38 sinagogi și lăzi sfînte transferate din Italia, unde nu mai erau utilizate. Deși — cum remarcă cu modestie dr. Nahon — lucrarea nu are ambiția de a constitui un studiu al sinagogilor din Italia, el descrie arta sinagogală a unei comunități care a înflorit într-o ambianță generală de artă religioasă și aleasă frumusețe.

Printre lucrările de valoare ale bibliotecii universității din Basel, accesibile publicului, se află și expoziția „Tiparul ebraic din Basel”. Această remarcabilă expoziție, instalată în noua clădire a bibliotecii universității din Basel, permite vizitatorilor să-și facă o idee despre istoria culturii iudaice precum și despre istoria culturii orașului Basel.

Primele tipărituri ebraice din Basel datează din anul 1516. Atunci au apărut Psalmii la Johannes Froben, la început într-o ediție bi și trilingvă care pe lângă textul ebraic conținea și traduceri în grecește și latinește. Mai tîrziu a apărut o nouă ediție de Psalmi cu text exclusiv ebraic. În secolele care au urmat s-au tipărit la Basel nenumărate scrieri ebraice, care din punct de vedere tematic cuprindeau un domeniu deosebit de vast: Biblia și Talmudul, traduceri din idiș în germană a diferitelor cărți din Scrierea sfîntă, cărți de rugăciune, lucrări halahice și filozofice precum și lucrări din alte domenii ale științei. Pe lângă acestea mai există și o literatură a ebraiștilor creștini care au arătat un interes deosebit pentru limba Bibliei. Astfel, printre cărțile ebraice tipărite la Basel găsim și numeroase tratate de gramatică (de autori evrei ca de pildă Elia Levita, Moșe Kimchi dar și de creștini cu Sebastian Münster și Johannes Reuchlin).

O importanță deosebită prezintă ediția din Basel a Talmudului, tipărită la Ambrosius Froben, între 1578—1580.

În acea vreme Italia era un important centru de cultură iudaică. În această țară, în special la Veneția, existau tipografii mari pentru literatura ebraică, unde în prima jumătate a secolului al XVI-lea apăruseră primele ediții complete ale Talmudului. Dar cînd începu în Italia o luptă înverșunată împotriva Talmudului, care fu pus la index. S-a căutat atunci a se imprima această lucrare de seamă în una din tipografiile elvețiene. În 1561, autoritățile din Zürich au refuzat să aprobe tipărirea Talmudului în orașul lor. În cele din urmă, tipărirea Talmudului a devenit posibilă la Basel. Corector pentru limba ebraică a fost angajat Israel ben Daniel Sifroni din Guastalla, lângă Padua.

Întregul Talmud babilonian, fără tractatul Avoda Zara a fost tipărit într-un rîstimp scurt — din mai 1578 pînă în toamna lui 1580 — ceea ce poate fi considerat drept o performanță. Pentru titlul diferitelor tractate s-au folosit majuscule împodobite cu reprezentări în sens figurat, adică se reprezenta o persoană sau un lucru care în denumirea ebraică începe cu litera respectivă. Aceste litere ornamentate — care au fost folosite și mai tîrziu — pot fi considerate drept caracteristica tiparului talmudic din Basel.

În cartea „Kaitor Vaferah” a lui Iacob ben Isaac Luzzatto, care a fost de asemenea tipărită în 1580 cu ajutorul lui Israel Sifroni la Ambrosius Frobenio (ornamentarea literelor pe pagina de titlu este executată de Hans Holbein cel Tânăr) Sifroni se scuză într-o postfață pentru greșelile de tipar apărute și arată că ele se datorează faptului că a lucrat cu personal neevreiesc și că în zilele de sărbătoare a trebuit să lipsească din localitate, deoarece la Basel nu exista comunitate evreiască.

Prin 1618—1619 în tipografia lui Ludwig König, ginerelul lui Johann Buxtorf, a fost imprimată „Biblia rabinică” din Basel, cele 24 de cărți ale Scrierii sfînte cu Targum și comentarii. Un discurs funebru în ebraică al lui Erasmus Oswald Schreckenfuchs pentru Sebastian Münster a fost tipărit în anul 1553 ca supliment la Targum de către Henric Petri. Acesta este cel mai cuprinzător text pe care un ebraist creștin l-a conceput și publicat în secolul al XVI-lea.

Întregul domeniu al tipăriturilor ebraice din Basel a fost prelucrat în mod științific de către dr. Joseph Pijls. Lucrarea a fost completată de către fiul acestuia, Dr. Bernhard Pijls și în 1964 a văzut lumina tiparului sub forma unui volum. Această lucrare prezintă un necesar izvor de cercetări asupra tiparului ebraic din Basel începînd cu precursorii din 1492 și apoi pe intervalul de timp dintre 1516—1866, împărțit în 6 perioade. Acolo se amintește despre un „Discurs academic în cîntea limbii ebraice” ținut în anul 1792 de către Johann Jakob Herzog, fiul unui profesor de teologie din Basel, o rugăciune pentru prosperitatea orașului Basel (1789, redactat după exodul evreilor din Sundgau la Basel), o altă rugăciune pentru orașul Mülhausen și o rugăciune pentru prevenirea holerei, tipărită din însărcinarea Consistoriului Central al Franței.

Reînnoiți-vă din timp abonamentul pe anul 1971, pentru a vă asigura primirea în continuare a revistei la domiciliu.

Costul unui abonament este de:

24 lei pe 12 luni;

12 lei pe 6 luni.

Plata se face la casieria F.C.E. din str. Sf. Vineri 9 sau prin mandat-poștal pe adresa: Federația Comunităților Evreiești, str. Sf. Vineri 9, cont B.N.R. 49.8.01.000, Sectorul 4, București.

A DISPĂRUT O EMINENTĂ PERSONALITATE RABINICĂ

PROVERBE EVREIEȘTI

La 17 octombrie 1910, poștarii duceau în fiecare cămin evreiesc din Alsacia și Lorena primul număr din noua publicație „Das Jüdische Blatt”. Ziarul era înființat de rabinul Ernest Weill cu colaborarea rabinilor alsacieni care s-au format la seminarul rabinic din Berlin. Printre aceștia se afla și Joseph Bloch, care avea în special însărcinarea de a insera noutățile locale.

În primul articol de fond al acestui ziar, care a apărut pînă în ajunul primului război mondial, era cuprins următorul pasaj, menționat de marele rabin Joseph Bloch într-o plachetă editată în memoria marelui rabin Ernest Weill:

„Ceea ce urmărim se poate rezuma în fraza următoare: vrem să predăm, să conservăm și să difuzăm vechiul iudaism tradițional... Intransigenți în ce privește principiile, moderați în ce privește forma, ne vom strădui să-i întărim pe coreligionarii în credința lor. Ne vom lăsa conduși de dragostea pentru om. Vom evita tot ceea ce este personal și vom servi total dezinteresat cauza sfântă. Vrem să rămînem credincioși jurămintului făcut de strămoșii noștri pe muntele Sinai. Vrem să fim o verigă în lanțul de tradiții transmis de strămoșii noștri și să perpetuăm tradițiile iudaismului alsacian... Dorim să asociem nobletea și seriozitatea gândirii cu exprimarea simplă și populară”.

Marele rabin Joseph Bloch a rămas fidel, de-a lungul prodigioasei sale cariere, acestor principii proclamate acum 60 de ani. El a cultivat respectul tradiției autentice în ceea ce are general și în ceea ce are regional, moderație în aplicarea acestei tradiții și în orice contact cu oamenii, simplitate în scris, cit și în predici și în învățămînt. Aceste principii, mărturie a unei adevărate evlavii și a unei profunde înțelepciuni, au făcut din el un conducător venerat, iubit și ascultat.

Joseph Bloch s-a născut la Grussenheim, la 27 februarie 1875, într-o familie și într-o obște pătrunsă de pioșenie. Tatăl său era un modest măcelar. Niciodată Joseph Bloch nu a uitat meritul părinților săi care i-au permis să studieze, ceea ce reprezenta un efort enorm pentru o familie cu 8 copii, dintre care el era al doilea și cel mai mare dintre fii. De aceea, cînd în 1965 a editat în format de buzunar ritualul rugăciunilor cu care a înzestrat comunitatea evreiască din Franța, începînd din 1924, el a dedicat această lucrare memoriei părinților săi.

Elev strălucit la liceul din Colmar, el a primit o formație solidă la școala rabinică din acest oraș, apoi la seminarul rabinic din Berlin, pe care l-a absolvit în 1902. Pînă la adîncă bătrînețe el a venerat amintirea dascălilor săi care formau la Berlin o echipă excepțională: Israel și Hirsch Hildesheimer, David Hoffmann, Jacob Barth, Abraham Berliner și Joseph Wohlgemuth. La universitatea din Strasburg, Joseph Bloch obținuse diploma de licențiat în litere. Spirit meticolos, așa cum o dovedesc numeroasele sale lucrări, a fost înzestrat cu o memorie extraordinară, unită cu o înțelegere pătrunzătoare. A acumulat cunoștințe din ce în ce mai vaste, devenind un adevărat izvor de știință.

Joseph Bloch ar fi putut candida la jilfurile rabinice cele mai înalte, dar a preferat posturi modeste în Alsacia și chiar aici, neașteptînd nici o concesie contrară conștiinței sale, a refuzat funcții mult mai importante decît cele pe care le-a ocupat ca rabin la Damnach-la-Ville (1902), apoi la Barr (1910). În timpul războiului, a predat la seminarul evreiesc al Franței, refugiat la Chamalière, în apropiere de Clermont-Ferrand. După eliberare, a devenit rabinul comunității din Haguenau. La o vîrstă la care alții se retrag, el începea o nouă carieră, participînd activ la reconstrucția comunității și a orfelinelor evreiesc din Haguenau, luîndu-și astfel revanșa asupra dușmanului care îi smulsese printre alte victime, pe fiul său Elie, rabin ca și el, împreună cu soția și copilul. La această comunitate din Haguenau s-a atașat cu toată fiarele inimii sale, ca și cum ar fi trăit toată viața acolo. Aceasta reiese din ultima sa lucrare, *Istoricul comunității evreiești din Haguenau*, scriere similară celei consacrate tîrgului său natal, Grussenheim.

Dar personalitatea marelui rabin Joseph Bloch a depășit cu mult cadrul comunităților în care a activat. Meritele și cunoștințele sale i-au atras numeroși discipoli, dintre care unii au devenit mai tîrziu somități ale iudaismului atît în Franța cît și în alte părți. Fiindcă trăia acolo, Haguenau a devenit un adevărat centru de pelerinaj; se venea de peste tot pentru a-l consulta pe dascăl, binecuvîntat cu o bătrînețe înfloritoare sau numai pentru a-l revedea, dintr-un sentiment de recunoștință și fidelitate, dar și pentru că se știa că cine îl vizitează pleacă mai bogat sufletește, mai întărit, mai senin. Rabinii tineri ca și cei vîrstnici îi expuneau problemele, dificultățile, adăpîndu-se la izvoarele unei înțelepciuni inepuizabile și ale unei lungi și bogate experiențe. El sfătuiă, călăuzea, încuraja cu amabilitate. În 1961, cînd în mod oficial s-a retras din funcția sa, a fost onorat cu titlul de Mare rabin. Încă din 1949 guvernul îl făcuse cavalier al Legiunii de onoare, ca recunoaștere a serviciilor aduse colectivității. În 1963 a fost ridicat la rangul de ofițer al aceleiași ordin.

La înmormîntarea sa, primarul din Haguenau a spus că întregul oraș deplînge în el un om drept, integru, amabil, care a fost în mod incontestabil una din figurile cele mai populare și mai venerate din oraș. În persoana sa, comunitatea evreiască din Franța a pierdut pe unul din cei mai mari slujitori. Se poate afirma fără exagerare că nu mai există nicăieri o ediție atît de corectă, elegantă și practică a ritualului ca *Șare Tefila*, cu indicațiile sale explicative și al său *Ghid al credinciosului*, lărgit ulterior printr-o remarcabilă introducere.

Dacă ne gîndim la efortul de adaptare la limba franceză pe care au trebuit să-l facă după primul război mondial rabinii formați la Berlin, nu putem decît să ne exprimăm uimirea față de producția literară a Marelui rabin Bloch. În nenumărate cămine se folosește în seara de Pesah Hagada Joseph Bloch, capodoperă ilustrată, tradusă și comentată, care la fiecare ediție a fost îmbogățită cu traduceri noi ale unor texte. Mii și mii de coreligionari au învățat să citească ebraica după *Prima mea carte de ebraică*. Și cine nu cunoaște *Calendarul săptămînal de perete*, în care, timp de 40 de ani a introdus nu numai cunoștințele necesare vieții liturgice, dar a făcut cunoscute citate biblice și talmudice, aforisme ale unor personalități religioase și laice, a amintit evenimente apropiate și îndepărtate, a evocat atîtea personalități reprezentative ale istoriei iudaismului. De asemenea, Marele rabin Joseph Bloch n-a refuzat niciodată concursul numeroaselor ziare și reviste care îi solicitau articole și a participat la publicarea în limba franceză a numeroase lucrări esențiale ale iudaismului, între care comentariul lui Rași la Tora.

Rabin EDMOND SCHWAB

File de cronică

Marele Sanhedrin — forul superior al poporului — a încetat aproape să funcționeze. Șemaia și Avtalion au murit. Mulți dintre învățați au fost uciși de către Herodes. Alții au îmbătrînit și demisionat. Herodes i-a răpit Sanhedrinului toate competențele sale de stat și juridice. Practic i-a rămas Sanhedrinului numai un singur rol: să execute voința lui Herodes.

Nu toți învățații puteau să se adapteze noii situații. Mulți dintre ei erau membri fracțiunii „perușim”, care a vrut să impună legile Torei. Acest partid a reușit să ajungă la putere în timpul domniei reginei Șlomțion (61—70 e.n.), realizînd cele mai multe din aspirațiile sale. Acum le-a venit greu învățaților să consimtă liniștiți la modul roman de guvernare introdus de Herodes, care era străin spiritului iudaismului. De aici o stare de permanentă încordare între Herodes și învățați. Relațiile între regele edomit și poporul său iudeu s-au înrăutățit din ce în ce mai mult. În comportarea lui Herodes au apărut simptomele nebuniei.

BRIT IVRIT OLAMIT

(Din „Hillel cel bătrîn” de S. Raz)

Citiți textul ebraic în pag. 12.

Durerea cea mai mare este aceea care nu poate fi mărturisită.

Viermele din hrean e convins că nu există lucru mai dulce pe lume.

Cuvintele trebuie cîntărite și nu numărate.

Lumea toată e un singur oraș.

Omul se satură numai mîncînd la masa sa.

Un ceas care stă e preferabil unuia care merge prost.

În somn nu omul e cel ce păcătuiește, ci visele sale.

Nu fii prea dulce, ca să nu fi înghițit; nu fi prea acru, să nu fi scuipat.

Cu undița se prind pești, cu banii — oamenii.

Nu te duce la tîrg doar cu înțelepciunea.

Șapte decenii în slujba altarului

Frumos este să lăudăm pe Domnul și să slăvim numele Său

(Psalm 92)

Rabinul SIMON BERCOVICI din Buzău și-a sărbătorit de cînd a 90-a aniversare a zilei sale de naștere și 70 de ani de activitate în

slujba lui Dumnezeu și a obștei, din care 68 de ani ca rabin și haham la Buzău.

Acest fapt — cu totul deosebit — n-a însemnat numai un moment fericit în viața

unui om, ci și un eveniment de mare înălțare sufletească pentru toți credincioșii, care au ținut să-i exprime, din nou, cu acest prilej, un cald omagiu de dragoste și recunoștință.

Rabinul Simon Bercovici a înțeles că adevărata misiune a unui cleric este aceea de a fi permanent în mijlocul celor pe care-i păstorește.

În răstimpul celor aproape șapte decenii, de cînd slujește comunitatea din Buzău, nu s-a limitat numai ca de pe anon să transmită sfintele învățături ale Torei și să îndrume credincioșii pe calea cea dreaptă și luminoasă a credinței în Dumnezeu, ci permanent a luat parte la toate acțiunile sociale, culturale ale obștei.

Rabinul Simon Bercovici, s-a născut în anul 1880, la Tazlău — Bacău — dintr-o familie de rabini.

Ca și tatăl și bunicul său, a îmbrățișat cariera rabinică. Studiile teologice le-a terminat la vîrsta de 20 de ani, fiind apoi angajat ca rabin la Tumu Măgurele, unde a activat în perioada 1900—1902.

Din 1902 și pînă în prezent funcționează ca rabin la Buzău.

Enoriașii din Buzău nu pot uita acea zi din 1902, cînd tînărul teolog Simon Bercovici a fost acceptat ca rabin și haham al obștei lor.

Dacă azi, în jurul său, nu mai sînt mulți dintre cei cu care a pornit la drum cu șapte decenii în urmă, are în schimb bucuria de a-i vedea pe copiii și nepoții lor, care au crescut sub ochii săi și pe care îi iubeste ca pe proprii săi copii.

Felicitîndu-l din toată inima, îi adresăm tradiționala noastră urare AD MEA VEESRIM!

ISAC HOLDER

Din foliantele talmudului

Legea sfîntă și trandafirul

O grădină încîntătoare, plină cu flori plăcut mirositoare și cu roade de tot soiul era desfătarea unui principe.

Șiruri lungi de rodii și meri, de vișă de vie și de pomi cu fructele cele mai zemoase se imbinau în această grădină în cea mai deplină armonie. Odată, înainte ca principele să pornească într-o călătorie lungă, o încredință administratorului său, și-i recomandă cu toată căldura să aibă grijă de ea. Dar la întoarcerea lui din călătorie, ce privește tristă! Grădina necultivată i se înfățișă ca o incălceală de mărăcini, de scame și de buruieni. Spumegînd de furie, principele porunci să se pună mîna pe seceri și pe securi și să se stîrpească totul, să nu mai rămîină nici urmă din ceea ce i-ar putea aduce aminte cu tristețe de trecut. Secerile și securile s-au pus pe treabă, iar principele stătea și privea, îndemnîndu-i pe oameni să-și urmeze distrugerea. Deo-

dată simți o adiere îmbălsămată care se răspîndea în jur. Principele trase în piept cu desfătare dulcea mireasmă, își aruncă privirea înspre locul de unde aceasta venea și zări în mijlocul buruienilor un trandafir care se înălța semeț, strălucitor de frumusețe.

Făcu un semn oamenilor să se oprească din nimicirea buruienilor și rosti: „De dragul acestei flori încîntătoare voi păstra grădina”.

Tot astfel cînd Dumnezeu își aruncă privirea din generație în generație spre grădina pămîntului pe care o încredințase iubirii omului, nu zări altceva decît dezordine și păcate. Mînia începu să clocotească și se revărsă în potop, în blestemul Babilonului și în alte pedepse. În cele din urmă își pogorî privirea spre pămînt și zări Legea sfîntă îmbrățișată de popor aioda trandafirului din grădina pustii și rosti: „Voi păstra pămîntul de dragul Legii”.

(Rabot, p. 191 b.)

Contribuții ale talmudiștilor la studiul vechii limbi franceze

Rabi Șlomo ben Isaac din Troyes (1040—1105), cunoscut în lumea iudaică sub numele prescurtat de Rași, este comentatorul cel mai prestigios al Bibliei și Talmudului. Nici un studiu tradițional al acestor două lucrări de bază nu se poate dispensa de notele explicative, care, într-un limbaj extrem de concis, pun într-o lumină minunată pasajele cele mai dificile.

În general, Rași se exprimă într-un amestec de ebraică și arameană care nu prezintă nici o dificultate pentru cei obișnuiți cu textele sfinte. Dar câteodată, pentru a indica

RAȘI

un obiect de folosință curentă sau pentru a facilita înțelegerea unei întorsături gramaticale, a recurs la traducerea în limba mediului înconjurător. Nu este singurul exeget din evul mediu care a folosit acest procedeu, dar este unul dintre aceia care au recurs cel mai des la el.

Această limbă este desigur franceza de la sfârșitul secolului al XI-lea, probabil dialectul din provincia Champagne. După cum rezultă din cercetările profesorului Menahem Banitt de la universitatea din Tel-Aviv, Rași nu folosește un dialect specific evreilor, ci chiar limba locuitorilor din acea provincie.

Așa cum s-a întimplat în mai toate țările Diasporei pînă la emancipare, Rași scria în limba țării folosind caractere ebraice. Astfel au procedat evreii din Europa centrală și orientală cu limba germană și cei din bazinul mediteranean cu spaniola. Aceste grupuri de litere care în curînd își pierduseră sensul pentru copiii și pentru primii tipografi ai Bibliei și Talmudului, au fost reproduse în continuare cu sfîșenie, denaturîndu-se tot mai mult. Dascăli și învățacei nu au putut face altceva decît să sară aceste glose de neînțeles. Acest lucru era cu atît mai ușor cu cît fiecare dintre ele era semnalată prin ceea ce în scrierea medievală ținea loc de cursiv și anume ghilemele puse între penultima și ultima literă a cuvîntului respectiv. De altfel, în cele mai multe cazuri cuvîntul francez este urmat de mențiunea, de asemenea în cursiv **belaaaz**. Acest termen, a cărui rădăcină figurează într-un verset din Biblie (Psalm CXIV, 1) înseamnă „în limbă străină”. Savanții au adoptat acest termen pentru cuvintele ne-ebraice folosite de comentatorii din evul mediu și folosesc în consecință expresia **laaz** (plural **leazim**).

Mai tirziu, cercetătorii au început să acorde interes acestei scrieri neînțelese. Mai mulți erudiți din Europa centrală și orientală, care aveau ceva cunoștințe de franceză, s-au străduit să identifice cuvintele reprezentate de aceste grupuri de litere ciurmate. Dar încercările lor, îngreunate de deformările pe care le suferiseră **leazim** prin transcrierile succesive cit și de faptul că nu cunoșteau franceza veche, nu puteau să ducă la rezultate multumitoare. A fost nevoie ca în persoana lui Arsene Darmesteter (1846—1888) să se întîlnească un talmudist și un filolog de geniu pentru ca cunoașterea științifică a cuvintelor franceze folosite de Rași să facă progrese. Darmesteter, elev al școlii rabinice din Franța, s-a dedicat studiului limbii franceze, în special a francezei medievale. El a înțeles folosul pe care l-ar putea trage din descifrarea scrisului cuvintelor **leazim**. În secolul al XI-lea limba franceză era în mică măsură o limbă scrisă. Rarele texte conservate din această epocă și care nu sînt în limba latină, sînt poeme sau predici și au deci prea puține legături cu obiectele vieții de toate zilele. El și-a dat seama că dacă s-ar putea analiza în mod științific vocabularul inclus de Rași în comentariile sale, aceasta ar reprezenta o contribuție de cea mai mare importanță la studiul limbii franceze vechi.

Darmesteter, profesor de filologie franceză la Sorbona, a depus în realizarea acestui scop o activitate intensă. El a reperat în bibliotecile din întreaga lume manuscrisele cele mai vechi și mai fidele ale textelor lui Rași. După moartea sa, opera i-a fost continuată de alți cercetători.

Glosele comentariilor lui Rași la Biblie au fost publicate, după ciornile lăsate de Darmesteter, în Revista de studii iudaice, de către Julien Weill, viitorul mare rabin al Parisului.

În ce privește studiarea gloselor comentariului talmudic, această sarcină și-a asumat-o un erudit din Statele Unite, David Simon Blondheim, care, pe baza lucrării lui Darmesteter a realizat o operă profund originală. În 1929 el a dat publicității în „Biblioteca Școlii de Înalte studii” un repertoriu alfabetic a cîtorva mii. de cuvinte care figurau în comentariile pe care Rași le-a făcut la aproape toate tratatele Talmudului babilonean.

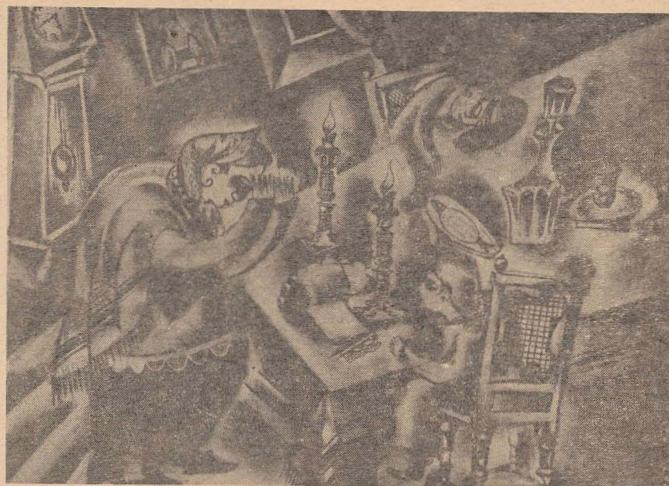
Spre deosebire de Weill și Brandin, care s-au mulțumit să dea versiuni revizuite al cuvintelor **leazim**, cu transcrierea lor în caractere latine și cu traducerea respectivă, Blondheim adaugă în caractere ebraice și transcrie variantele care apar în toate manuscrisele de valoare, însoțite din cînd în cînd de note savante și dă o serie de repertorii care îți permit să te orientezi, indiferent de punctul din care este abordată problema. Dealtfel, aceasta nu era decît o lucrare pregătitoare, după care a urmat un studiu pe care Blondheim l-a făcut la catedra sa de la universitatea John Hopkins din Baltimore. Această operă monumentală a rămas neterminată, autorul ei murind în condiții tragice. Totuși, în 1937, a apărut la Baltimore un volum de studii lexicografice. Astăzi, acest domeniu continuă să fie explorat de cîțiva erudiți ca profesorul Rafael Levy de la universitatea din Texas și mai ales de către Menahem Banitt.

Dacă cercetăm de aproape cuvintele **leazim** ale lui Rași dispunînd de versiuni autentice, ne putem da seama că talmudistul medieval se servea de un sistem de transcrieri foarte minuțios. Fiecărui sunet îi corespunde cu strictețe o literă ebraică, dar evident ele nu echivalează cu ale noastre pentru că nici caracterele ebraice, nici cele franceze nu se pronunțau în secolul al XI-lea așa cum se pronunță astăzi. Astfel sunetul „s” este indicat întotdeauna prin litera „šin”. Se pare că în evul mediu evreii din Franța nu făceau nici o deosebire între **šin** și **sin** (după cum se află punctul, la dreapta sau la stînga) și articulau întotdeauna „s”. În schimb, sunetul „ch” din franceza modernă nu exista în vorbirea de atunci. Cuvintele care îl cuprind astăzi conțineau atunci sunetul „c” mușiat și Rași folosește în cazurile respective litera „cof”, care în unele manuscrise este însoțită de semnul de palatizare.

Identificarea vocalelor este și mai dificilă deoarece limba ebraică nu dispune decît de 3 vocale: alef pentru „a”, vav pentru „o” și „u” și iod pentru „i” și „e”. Totuși, cel ce posedă experiență și cunoaște bine franceza medievală poate obține rezultate satisfăcătoare în baza analogiei. Foarte rar menționează Rași mai mult decît un cuvînt izolat sau cel mult o locuțiune verbală (de exemplu cînd traduce numele ebraic al Mării Moarte prin „Mer Bete” sau „bon gred”: bunăvoință față de cineva. Se citează adesea pasajul din comentariul său la Exodul (cap. XIV, verset 11) unde folosește o expresie franceză de 6 cuvinte: iudeii se plîng lui Moșe că au fost scoși din Mîitram și că se află acum în pustiu, blocați între mare și armata faraonului care se năpustește asupra lor și strigă: „Oare pentru că lîpseau mormintele în Mîitram ne-ai scos să murim în deșert? Dar textul declară literalmente: „Este din lipsa că nu sînt morminte în Mîitram.” Comentatorul a vrut să explice dubla negație cuprinsă în această frază în felul următor: „Din cauza lipsei de morminte nu există morminte în care să fim îngropați în Mîitram și ne-ai scos de acolo? : **sipur fallance dinon foses** (și pour failance de non fosses).

Vocabularul care poate fi găsit în interpretările eruditului din Troyes este extrem de variat. Se află în el un mare număr de plante și animale, precum și multe obiecte și unelte. Verbele nu lipsesc mai ales cînd se referă la operații tehnice. S-a observat că Rași este extrem de precis și bine informat cînd este vorba de fabricarea vinului și a textilelor, două activități în care provincia Champagne a excelat din totdeauna. Totuși, nu există nici un domeniu al civilizației umane care să nu fie reprezentat prin **leazim**.

Școala comentatorilor formată de discipolii lui Rași și de discipolii discipolilor lui pînă la expulzarea evreilor din Franța, care a avut loc în anul 1394, a cărei operă este păstrată mai cu seamă în **Tossafot** („Supliment”) trînd probleme metodologice de interpretare talmudică) urmează exemplul dascălului și introduce din cînd în cînd în notele sale cuvinte străine, **leazim**. Astfel, în tratatul Berakhot 36 b se găsesc menționate în forma lor medievală 6 condimente.

KULBAK : Vineri seara (pictură)

ORIENTALII LA AMPELLUM, ÎN DACIA

În perioada stăpînirii romane (106—271 e.n.), Dacia a fost principalul furnizor de aur al Imperiului roman. Regiunea auriferă se găsea în Munții Metaliferi, o subdiviziune a Munților Apuseni.

Centrul extracției aurului se găsea la Alburnus Maior (azi Roșia Montană), iar administrația exploatareilor își avea sediul la Ampellum (azi Zlatna). Pentru această muncă era nevoie de o armată de sclavi.

Istoricul grec Diodor din Sicilia descrie condițiile grele de muncă din minele din Egipt sau Hispania, dar nu avem nici un motiv să ne îndoim că în Dacia ar fi fost altfel... „Ei lucrează fără întrerupere, sub ochii unui Vătaf crud care îi copleşte sub loviturile de bici. Prin lovituri repetate, toți sînt siliți să lucreze, pînă ce, sfîrșii de oboseli, mor în chip nenorocit. De aceea, acești nefericiți, doborîți de nenorociri și fără nici o speranță în viitor, își așteaptă cu bucurie moartea care este preferabilă vieții... Numai puțin dintre ei, mai tari la corp și căliți suflătește, reușesc să-și prelungească nefericita existență. Altfel, prea multe greutăți pe care le îndură îi fac să prefere moartea.” (Citat din: „Viața în Dacia Romană” de M. Macrea, pag. 303, 304, Ed. Științifică, București, 1969).

Cadavrele se ardeau în gropi, iar cenușa rămînea pe loc, fără să se bucure de vreo urnă.

„De o mare trecere s-a bucurat în rîndurile sclavilor și libertilor cultul divinităților orientale, fiindcă mulți dintre ei fuseseră înrobiți din părțile răsăritene ale imperiului.” (citat din: „Istoria slavajului din Dacia Romană”, de D. Tudor, pag. 238, Ed. Acad. R.P.R., București, 1957).

În timpul domniei împăraților Traian (98—117 e.n.) și Hadrian (117—138 e.n.), în perioada de după pacificarea Daciei, principalul furnizor de sclavi pentru Imperiul roman au fost războaiele din Orient și nu există motiv să se creadă că Dacia ar fi constituit o excepție.

Acești sclavi nenorociți, întrebunțați în extracția aurului, nu apar în inscripții pe pietre, deoarece ei n-au putut plăti prețul lor.

ATROCITĂȚI NAZISTE

Procese criminale din război judecate în prezent de tribunale din R. F. a Germaniei scot la iveală mereu alte ipostaze ale bestialității naziste. Așa, un martor care a depus în procesul lui Fritz Gotthard Gebauer, ce este judecat de către un tribunal din Saarbruecken, a arătat că a asistat la scena oribilă cînd acuzatul a izbit un copil evreu de un zid, omorîndu-l pe loc. Numeroase alte crime au fost reținute de actul de acuzare în acest caz. În cursul procesului urmează să depună ca martori 56 de supraviețuitori ai lagărelor naziste, printre ei și Sigismund Wiesenthal, directorul Centrului evreiesc din Viena.

Manifestările epigrafice provin de la oameni culti și întreprinzători, mai ales tehnicieni și buni organizatori ai muncii, aduși în cea mai mare parte din Orient. Ei activau în birourile de stat în rîndurile personalului administrativ care dirija procesul exploatareii aurifere.

„Numeroși sînt orientalii, mai ales de limbă greacă... și în regiunea auriferă Ampellum-Alburnus Maior. În majoritatea lor acești orientali sînt semii veniți mai ales din Siria (din care făcea atunci parte și Iudeea. N.N.), dar și din alte provincii sau regiuni ale Asiei Mici sau din Africa...” (VDR, pag. 255).

La muzeul din Sibiu se găsește o inscripție votivă în limba latină, adusă din Zlatna, care în traducere sună astfel:

„Zeului Etern. (Talmudul numește fără vreo umbră de îndoială pe Dumnezeu „Cel Etern” N.N.) Zmaragdus, libert al împăratului, șef de oficiu și soția sa Aurelia Urbica și fiica sa Matrona, făgăduinduă bucurous au îndeplinit după merit.”

Inscripția este reproducă în lucrarea monumentală a lui Mommens, Corpus Inscriptionum Latinarum (CIL.III.1286).

De la Ampellum aurul se transporta pe drumul de pe valea auri Ampoiului pînă la Apulum (azi Alba Iulia), iar de aici era expediat mai departe la Roma. Pe dealuri se găseau posturi militare care păzeau drumul împotriva atacurilor populației autohtone din munți. Posturile de observație semnalau în trele, ziua cu oglinzi, iar noaptea cu focuri, trecerea cavaleriei înarmate care însoțea carul de luptă ce ducea metalul prețios.

Paza regiunii era încredințată legiunii XIII Gemina care-și avea garnizoana la Apulum. În armată erau de asemenea numeroși orientali.

„Siria și celelalte provincii ale Asiei Mici au constituit un rezervor important de efective militare pentru Imperiul roman” (VDR, pag. 213).

„Unul din decorurile orașului (Apulum) a putut fi fîntina publică închinată Dumnezeu-lui Aeternus (Cel Etern), pe care o repară Ulpius Proculus, speculator (subofiter din garda guvernatorului N.N.) în legiunea XIII Gemina Gordiana (CIL.III.990)” (Citat din: *Alsosfêhr vârmekye Monografîja*, vol. II, partea I, par. 17, pag. 298, Aiud, 1901. În posesia Muzeului Regional din Alba Iulia). Mormintele descoperite în Italia ne arată că evreii au cedat obiceiului roman de incinerare a morților în perioada în care romanii nu preluseră încă obiceiul oriental de înhumare. (Mai apoi, rabinii au luat atitudine categorică împotriva arderii morților).

Pe panta dealului, cu fața spre răsărit, în morminte frumos orînduite, rămășițele pașmîntesti s-au amestecat cu ale celorlalte națiuni (grupări etnice) și cu solul primitiv al Daciei.

La începutul migrației popoarelor, administrația romană a fost retrasă în sudul Dunării, dar exploatarea aurului a continuat fără întrerupere și după aceea. Probabil că nu toți orientalii au plecat. Au rămas mai ales acei care și-au creat relații de conviețuire cu populația autohtonă.

Guvernatorul Transilvaniei (adică a unei părți din fosta Dacie), în anul 1206 se numea Smaragd. Dar fiind faptul că acest nume trebuie să fi fost extrem de rar, iar populația puțin numeroasă, putem presupune că e vorba de un descendent al celui sclav adus în lanțuri în Dacia cu un mileniu mai înainte, care după eliberarea sa, ajungînd șef de birou, și-a respectat făgăduința ridicînd la Zlatna o inscripție în semn de recunoștință „Celui Etern”.

Egon Erwin Kisch

PENTRU A REDEȘTEPTA GOLEMUL

Monumentul lui rabi Löw

Locuia într-o anexă a sinagogii de lemn din Wola-Michowa, un sat prăpădit din Carpații Păduroși, și acolo cantonase compania noastră când ne-am întors în poziție de rezervă. Din și către Wola-Michowa ținea focul concentrat de artilerie; evreul cel scund rămăsese locului și răbda cartiriarea trupelor; un colț al odăii îl păstrase pentru culcușul lui, al nevastei și al fiului său în vîrstă de unsprezece ani, separat de restul încăperii printr-o perdea din două foi de cort.

În dosul sobei zăceau clăie peste grămadă niște cărți. Mulți, foarte mulți soldați și chiar ofițeri dornici de lectură trebuiau să îi întins mîna după o carte, dar nu erau decît tipărituri ebraice și erau azvîrlite cît colo mai repede decît fuseseră luate, în vîrf de după cămin. Probabil că frunzărisem ceva mai îndelung unul din volumele legate în piele, de unde și întrebarea lui: „Știi să citești ebraica?“, de la care s-a înfiripat o convorbire.

Cînd am pronunțat cuvîntul „Praga“, și-a ridicat surprins privirea și am vrut să știu dacă orașul îl este cunoscut.

— Dacă-mi este! se făli el în culmea fericiirii.

Dar la întrebarea mea cînd fusese la Praga, răspunse:

- De cînd trăiesc n-am fost pe-acolo!
- Atunci cum poți spune că o cunoști?
- Am învățat-o!
- Și scoase din vîlmășagul de după vatră un ghid învechit, în limba germană, al orașului Praga.
- L-am învățat pe dinafară, pot să mă descurc prin oraș și știu despre el mai multe decît un praghez adevărat!
- De ce te interesează atît tocmai acest oraș?
- Vreau să plec cîndva într-acolo. Praga e un oraș frumos, o comunitate tare evlavioasă...

Și adăugă prudent:
— Se poate să plec și alt încotrova...
Mai tîrziu, desigur în speranța că va fi cîndva în măsură să accepte invitația mea și să vină la Praga, mi-a mărturisit: ce îl interesează îndeosebi acolo, este mormîntul marelui rabin Löw și locul unde, potrivit legendei, zace Golemul, acea figură de lut pe care însuși marele rabin Löw a plămădit-o și i-a insuflat viață.

— Unde-o fi zăcînd?
Răspundea evaziv, asta n-o știa nici el exact, dar va da el la Praga de urma lui.
Într-o seară am scos ghidul orașului Praga din dosul vetrei: am găsit în planul orașului sublinieri cu creionul care legau sinagoga veche-nouă de două ulicioare ale cartierului evreiesc și de acolo, prin orașul nou, și sub-urbana Zikow, duceau pînă la marginea hărții. La următoarea noastră convorbire, i-am spus că auzisem cîndva că Golemul zace în sinagoga veche. Evreul cel mărunțel dădu din cap a negație:

— Eu știu de ce credeți asta, cunoașteți cartea, nu-i așa?

Nu, nu cunoșteam volumul legat în piele de culoare închisă pe care el, cu siguranța orbului, îl scoase din haosul de foliante, și începu să-mi citească.

În introducerea se cita o expertiză a doctorului A. Berliner, docent la seminarul rabinic din Berlin, care afirma că această carte nu este decît un talmeș-balmeș de superstiții și că ar fi fost mai bine să fie arsă înainte de a se tipări, așadar o părere nimicitoare, căreia editorul i-a opus următoarea replică: „Ars să fie acela ce nu crede în fapte dovedite!“

Locuitorul de la sinagoga din Wola-Michowa împărțase în totul opinia editorială și nu se îndoia de autenticitatea informațiilor din

carte, chiar dacă nu le socotea complete. Poședa el undeva o urmare, o cronică de familie în manuscris, de care însă nu mi-a pomenit decît după ce ne împrieteniserăm aproape și numai după ce i-am jurat solemn că nu voi întreprinde singur nici un fel de cercetări în legătură cu Golemul, înainte ca el să vină personal la Praga. Volumul însă mi-l dăruie.

Textul titlului cărții suna: „Maise punem (Povești bizare); aici sînt descrise Mofsim (minuni) ale marelui și vestitului Welts-Gaon (corifeu), pre nume Maharal Miprag — seher țadic vecodis livroho (fie binecuvîntată amintirea evlaviosului și sfîntului) — pe care le-a săvîrșit cu ajutorul Golemului: bełoșen ha-codosh vevinețeșen (în limba ebraică în idiş), mouzi leor (editate) de către Hirsch Steinmetz la Frisztak, tipărită de E. Salat din Lemberg, bi'ş'nas (în anul 5671)“.

Cartea relatează din ce motive și în ce chip, după o întrevvedere în castelul Hradcin dintre împăratul Rudolf al II-lea și marelui rabin Löw, acesta a retras Golemului forța vitală. O audiență a rabinului Löw la Rudolf al II-lea este atestată istoricește. „Astăzi, duminică, în 10 Adar al anului 5352 de la facerea lumii (23 februarie 1592) — așa notează rabinul Isak Kohen în memoriile sale — i s-a înmînat lui Mordechai Meisel și Izak Weisl de către prințul Berthier un ordin din partea împăratului ca socrul meu, rabinul Löw, să se înfățișeze la castel. Dînd urmare acestei porunci, s-a dus acolo însoțit de frațele lui, Rabi Sinai, și de mine. Prințul Berthier l-a poftit pe socrul meu într-o altă încăpere unde i-a oferit un loc de cîșt și s-a așezat în fața lui. Prințul i-a cerut părerea cu privire la niște lucruri enigmatice, dar se auzea fiece cuvînt. Vorbirul cu glas tare își avea rostul său: prințul o făcea cu scopul ca împăratul, ascuns după o perdea, să poată auzi totul. Deodată perdeaua se dădu la o parte, maiestrea se ieși din ascunzătoare, puse socrului meu cîteva întrebări în legătură cu cele discutate cu prințul, după care se retrase din nou în spatele perdelei. Despre ce fusese însă vorba, se cuvine, așa cum se obișnuiește în treburile regești, să păstrăm taina cea mai adîncă.“

Dacil Gans, matematician, istoriograf și prieten al astronomului Curții imperiale, Tycho de Brahe, relatează în cronică sa că rabinul Löw a păstrat toată viața tăcere cu privire la audiența ce o avusese la castelul din Praga.

Fără îndoială că habsburgul, vîrit pînă peste cap în probleme de astrologie și de alchimie, dorea să afle cîte ceva despre științele oculte cabalistice. Că rabinul Löw, prea sfîntul, se deda lor, era lucru cunoscut și o mărturie chiar el. „Cine pricepe aceste spuse ale mele, scrie el într-o polemică, știe că ele se întemeiază pe înțelepciunea Cabalei“, iar un alt pasaj îl începe cu vorbele: „Dacă studiezi Cabala, ale cărei învățături sînt cum se poate mai adevărate...“.

În menționata carte de legende a prietenului meu din Wola-Michowa, acea audiență nocturnă este pusă în legătură cu moartea homuncului de lut, care a precedat cu doi ani relatările autentificate istoric. Se spune că rabinul a obținut din partea împăratului făgăduială „că nimeni să nu mai aibă voie să învinuiască pe evrei de omor ritual, iar ulița evreiască să fie apărată de excese. În zilele de Paști care au urmat, 1590, n-au avut loc obișnuitele dezordini anuale de atacare a ghetoului. Golemul, plămădit mai ales pentru descoperirea crimelor puse în sarcina evreilor, devenise acum o existență inutilă și putea deci să fie desființat.“

„Cum a fost Maharal făcut nevaar (nimitic) losile Golem“, este descris în amănunțime.

Rabinicul Pygmalion i-a convocat la dînsul pe ginerele lui, Jakob Katz și pe Jakob Sosson, levitul, le-a declarat că nu mai e nevoie de colosul de argilă și că-i poruncește lui losile Golem să nu doarmă în noaptea aceea în casă, ci în podul sinagogii veche-nouă.

Ne aflăm în Lag beomer, a treizeci și treia zi din cele patruzeci și nouă dintre Pesah și Șavout. La miezul nopții, cei trei bărbați urcă scările podului. Înainte de a ajunge sus, Jakob Katz (numele de „Katz“ e alcătuit din inițialele cuvîntului „Kohen Tedeck“ și indică un urmaș al spîței preoțești) pornește o dispută dacă el, în calitate de „Kohen“ (preot) are voie să se apropie de un cadavru; rabinul Löw îl lămurește că viața unei păpuși, plămădită din lut de o mină ome-nească, nu poate fi considerată viață în spiritul dumnezeiesc al cuvîntului și deci nici moartea ei nu este o moarte adevărată.

Moartea ei nu e moarte! Romanticul creștin Clemens Brentano, ocupîndu-se de legenda Golemului, este de părere că numai cuvîntul creează și însuflețește. Dacă nimești cuvîntul, ai nimitic și ființa: „Meșterul n-are decît să ștergă din cuvîntul „Emes“ (adevăr), pe care l-a săpat pe fruntea Golemului pe cînd îl plămăuia, doar silaba „E“ de la început, astfel că nu mai rămîne decît cuvîntul „Mes“, care înseamnă „moarte“: în aceeași clipă Golemul se prefăce în praf și pulbere.“

Dar chiar atît de simple n-au fost lucrurile, dacă ar fi să dăm crezare cărții noastre de legende. Rabi Löw, Jakob Sosson și Jakob Katz se postează la căpătîiul Golemului adormit — atunci cînd însușirea viață plămăuirii de lut, stătuseră la picioarele lui. Cu privirile ațintite într-acolo, încep ceremonia, ocolesc de șapte ori trupul îngîndînd niște formule misterioase și, în timp ce acest exorcism este oficiat, ceașul sinagogii, Abraham Haim, stă la ușă cu două luminări aprinse și privește fără a scoate un cuvînt. La al șaptelea ocol, viața Golemului se transformă în moarte, un maldăr de boarfe zace aici, un lut inert.

Magicianul îl cheamă pe ceașul, îi ia luminările din mîna, le așează la picioarele plămădii neînsuflețite, o despoaie de haine și o înfășoară în două halate de rugăciune. Opt mîini apucă blocul de argilă, îl cară înapoia unui munte de cărți și de hîrtoage stivuite acolo și îl ascund ca nici măcar un deget să nu se zărească. Hainele sînt duse jos și arse.

În ziua următoare, se lansează zvonul că losile Golem devenit brusc „broighes“, adică supărat, s-a făcut în timpul nopții nevăzut, iar la două săptămîni de la exorcizare Rabi Löw hotărăște: de aci încolo nu-i mai este nimănuș îngăduit să urce în podul sinagogii, iar cărțile și scriiturile, spre a fi ferite de ineciu, să nu mai fie păstrate acolo. „Dar cîțiva oameni cu cap, conchide cartea, știau că Maharal Miprag ordonase această oprește numai ca să nu se bage de seamă prezența Golemului care zăcea în pod!“

La acest pasaj, zîmbind cu înțelese, ocultistul meu galician clătina septic din cap. În broșura lui manuscrisă se găsea doar urmare a celei proceduri de desfacere a vrăjii și surideea la cuvintele „oameni cu cap“ care credeau că, o dată cu înmormîntarea din pod, povestea Golemului luase sfîrșit.

Cînd l-am revăzut, prietenul meu mai zîmbea. Lucrul s-a întimplat după doi ani și jumătate, în cartierul Leopoldstadt din Viena; zulufuli de la temple încărunțiseră și se răriseră. Mă opri cu un gest al minții cînd începu să-i vorbesc de secretul lui. „Cum am alte griji“. O grenadă îi sfîrșecase fiul în olădirea de lingă templul din Wola-Michowa și, puțin după aceea, soției lui i se întimplase ceva îngrozitor, dar nu mi-a spus ce a fost.

— Zace în spitalul public, iar eu n-am bani. Luaram loc într-un restaurant, bătrînul nu mîncă aproape nimic și nici o discuție nu se înfiripă, deoarece amintirile noastre comune erau legate de o localitate din Carpați, la care el nu voia să se gîndească.

— Și Golemul?

— N-o să-l mai caut.

— Să-l caut eu?

— Treaba dumneavoastră!

●Legenda că locul din podul sinagogii veche-nouă era cripta Golemului s-a menținut de-a lungul veacurilor. Cînd în anul 1718 a apărut lucrarea lui Maier Perl, registrator la Praga, și anume Meghilas Iohasin, care consemnează tradițiile cu privire la miracolul săvîrșit de marele rabin Löw, reeditată pe la mijlocul secolului trecut, editorul susținea că făptura Golemului mai zace și acum în podul sinagogii veche-nouă. Rabinul leMBERGHEZ, Joseph Saul Nathanson, a încercat să pătrundă acolo, dar nu i s-a îngăduit sub cuvînt că oprește la Rabi Löw mai este și acum în vigoare. Nu de mult, rabinul-șef al orașului Praga, Ezechiel Landau, după un post îndelungat petrecut în întreg ornatul de rugăciune, s-a urcat în pod, în timp ce hasidimii lui trebuiau să cînte psalmi; după un răstimp îndelungat, s-a reîntors cu chipul răvășit și a rostit: „Nimeni să nu se mai încumete să tulbure ultima odihnă a Golemului!“

Primele mele încercări de a-mi procura de la slujbașii templului cheia intrării în pod, s-au izbit de refuzul lor. Din interiorul tem-

plului nu ducea nici o scară în sus, nimeni cățărîndu-te pe zidul exterior puteai ajunge la mansardă, dar aceasta ar fi atras atenția trecătorilor. În plus, s-au întîmplat unele accidente care au stîmît discuții supărătoare. Gazeta „Kronika Kral Prahy“ comunică interdicții decretate cu mult înaintea vremii lui Rabi Löw: „Se povestește că, după dărîmarea templului din Ierusalim, ingerii au transportat la Praga o parte din templul lui Solomon și au poruncit evreilor să nu restauzeze niciodată această clădire și să nu schimbe nimic dintr-însa. Cine ar cuteza s-o facă, ar trebui să moară pe loc. Și așa s-a făcut că o dată, cînd vîrstnicii comunității evreiești au pus să se renoveze clădirea, nu numai că meșterul zidar și calfele lui s-au prăbușit de pe acoperiș, dar și cei care au tocmit lucrarea au murit înainte ca munca să se fi început de-a binelea.“

De cînd prin anii '70 un coșar pe nume Vondrej s-a prăvălit în stradă și a murit pe loc, nimeni n-a mai urcat acolo. Înaintea incendiului de la Ringtheater, nici măcar scoabe de fier nu duceau sus, abia în 1880, din ordinul serviciului de pompieri, au fost introduse.

În cele din urmă am obținut de la comitetul templului permisiunea de a mă cățara pe acoperiș. Am sosit acolo la opt dimineața. Domnul Zwicker, cîștitul paznic, de treizeci și opt de ani în slujba clădirii, nu numai că a încercat să mă abată de la intențiile mele, dar la întrebarea mea dacă a fost vredată sus, în pod, mi-a răspuns cu întrîntăbreare, dacă nu cumva îl cred „meșughe“, adică nebun. Cu o ridicare din umeri „Din partea mea“, îmi dădu cheia.

Am escaladat gardul ce împrejmuia în partea străzii Niglas mica și sărăcăcioasă grădina a templului, am sprîjnit o scară de scoabe de fier din care cea mai de jos se atla la doi metri de pămînt, ca nici un nechemat să nu o poată ajunge și, urmărit de privirile mirate ale trecătorilor, am urcat cele optsprezece trepte de fier care desiau în stînga o curbă accentuată, m-am așezat pe nișa arcului cupolei și am descălat ușa de fier care gemea din încheieturi. M-am pomenit în mijlocul unei prăpădite tîgătuale a cărei boltă se vîlăura în falduri masive.

Temelia sinagogii este atît de adînc săpată de nivelul străzii, încît nici aici nu te simți la oarecare înălțime; vezi de acolo peste drum ceașul primăriei evreiești, cu arătătoarele mișcîndu-se de la stînga la dreapta. Prin cîteva ferestre cu ale podului pătrunde lumina zilei. Așadar nu numai că n-ai senzația că te afli în înalt, dar lipsește și cea penumbră mistică de care ești de pildă împresurat în încăperea frontonului domnului Sanct Veit.

Și totuși te afli deasupra sinagogii veche-nouă nu mai puțin sub impresia veacurilor decît te simți deasupra catedralei. Pe cînd boltirile de piatră din Sanct Veit, tencuite cu grijă și în partea exterioară, invizibile celor ce se roagă, sînt construite în unduiri uniforme, cenușii și perfect geometrice, aici arcele deosebite inghiesuie coluroase și brutale una înalta, încît te simți de parcă te-ai afla într-un peisaj muntos, cu ripe povirite în fată și cu văi alături de tine. Sus, în domul creștin, poți străbate sub gîndiș; pe poteci largi și solide, tot naosul bisericii și îl poți ocoli, pe poteci la fel de largi și de solide. Aici, însă, nu se află decît o scîndură putredă de la intrare înainte, căreia îi încerci soliditatea cu piciorul și te hotărășii apoi să faci mai bine ochul pe spinarea boltirilor sau să te balansezi pe căpriori ținîndu-te bine de birne, chiar dacă îți înfigi mîinile în straturi groase de praf și obrazul ți-e la fiecare pas atins de pinze de păianjen.

Pe partea laterală se întinde o proptea de fier; o scară, prinsă în scoabe de fier, duce spre horn. Pe podea zace un burlan vechi și alături, scheletul unei păsări care a murit aici înșingurată. Altminteri nu vezi decît dărîmături și cioburi de țigla. Ciuperci abundă în forme grotestice: cu capul în jos, prînte grinzi, stă agățat un lilac. În adînciturile dintre boltirile inghiesuite între ele, deasupra podelei, prundișul s-a prefăcut, sub înfrîngerea prafului de calcar și a umezelii, într-un conglomerat. Dacă sculptura de lut a lui Rabi Löw și-ar avea cumva aici mormîntul, nu ar mai putea fi niciodată descoperită. O încercare de a o exhumă, ar dăma tot templul.

Cu adevărat un loc potrivit plămăuirii unui Golem și înmormîntării lui, cu adevărat un loc pentru profeții ocultismului. Aici s-ar putea adăposti laboratorul canonicului Claudius Froile sau cel al contrapartenului său evreu, Rabi Löw: aici ar fi iatacul potrivit pentru monstrul dezolat, fie că îi zice Quasimodo sau Golem, aici ar fi culisa potrivită pentru o întîlnire dintre regele Franței și făcătorul de aur în sutană, dintre împăratul Germaniei și taumaturgul în ornate de rugăciune. Ce este în definitiv acel „Notre Dame de Paris“ al lui Victor Hugo altceva decît legenda Golemului, ridicată din dezolarea ghetoului praghez pînă în înălțimile cerești ale turlelor catedralei pariziene, din curentul spiritual al lui Baal Șem în cel al lui Pelagius din Eclarm, Regele Ludovic al XI-lea se cerut sînt neobositul canonic făcător de minuni, așa cum Rudolf al II-lea s-a sfîșit cu rabinul inițiat în miracole. Esmeralda a stîrnit dragostea diformului Quasimodo, așa cum — o legendă a evreilor din Praga o mărturisește — dalba

fiică a rabinului a deșteptat-o pe cea a alteregoului praghez al lui Quasimodo. Gloata pogromistă dă năvală în cartierul evreiesc din Praga, iar biserica pariziană a femeilor este atacată de către locuitorii rău-famei ai „Curții Miracolelor” a căror căpetenie se numea Matthias Hunyadi Spicali, duce de Egipt și Boemia.

Liliacul începe să se legene. Când liliacii se trezesc, cică se încurcă în părul omului. De Golem, nici urmă.

Pășesc afară în nișă lăsând ușa ruginită întredeschisă în urma mea și mă îndrept spre treptele de fier, apoi trag ușa cu totul, o încui la loc și încep să cobor. Numărul curioșilor se mărește.

În vestibulul sinagogii îmi spăl mâinile în vechiul lavabou de aramă.

— Ei, ai găsit Golemul? mă cercetează domnul Zwicker pe un ton în care curiozitatea se amestecă într-un fel cu cea ironie pe care el ar numi-o „Nekome”, adică satisfacție răutăcioasă.

Așadar, ascensiunea mea pe acoperișul sinagogii veche-nouă nu mi-a prilejuit nici o întâlnire cu Golem. Această realitate ar fi fost de ajuns să-l convingă pe interlocutorul meu din Wola-Michowa că indicațiile din volumul cel negru sînt perimate.

E drept că Rabi Lëw îi eluse în ziua de Lag boomer viața pe care o dăruise robului său modelat și că-l îngropase în podul sinagogii sub tipărișurile vechi de acolo, „dar lutul nu se mai află acolo, puteți să mă credeți. Nu mai are acolo nici cînd Maharal a interzis să mai urce cineva în pod. Abraham Haim, șamesul, adică ceaușul, și cumnatul lui, I-lau dus de acolo. Încă în noaptea următoare după ce rabinul fusese sus...”

Plin de importanță, gazda mea din Wola-Michowa scoase tezaurul de după vatră, manuscrisul de șaisprezece pagini în octavo, scris cursiv în idiş, cu tabele în caractere ebraice. O avea de la un înțelept, zicea el, de la un înțelept cu care se împrietenise la Prezemysl. Nu costase decît optzeci de fiorini. Naivului meu prieten i se părea că aceste hîrtii conțin toate tainele existenței, iar cînd le netezea, ai fi zis că le mîngîie. Biet evreu de la țară, credul și superstițios! Nimic din scriiturile acelea nu pomenea de faptul că fiul tău va fi sfîrșit de o grenadă, că soția ta va fi pîngărită și distrusă. Nu scria într-însele că îți vei pierde încrederea în miracole, că, părăsindu-ți căminul, vei rătați în neștre prin Viena. Cît de puțin îți păsa de Golem cînd în Prater te-am întrebat de el. Și în 1915, la Wola-Michowa, cu cîtă mîndrie mi-ai tălmăcit din manuscris drumul pe care apucase Golemul mort și pe care voiai să-l urmezi și tu pentru a regăsi și a reînsușești acea puternică slugă plămădită din argilă; spre a săvîrși încercarea făcută de ceaușul Abraham Haim. În acel servitor al sinagogii, îndată după scena de exorcizare, se trezise dorința să folosească pentru dînsul însușirile automatului scos din uz de către meșter. „Mi-am însemnat” cuvintele, gîndea șamesul, întregul ritual și, cu puterea spirituală, pot face și eu minuni!”

Împărtășise cumnatului și colegului său de meserie, Abraham Zeharia, ceauș la sinagoga învecinată Pinkas, precum și ginerelui său, Așer Balbierer, care se îndeletnicea cu tot felul de treburi misteriozofice, planul lui de a stabili în ce fel ar putea fi Golemul readus la viață. După cîteva zile, Așer Balbierer le

spuse că a găsit în Sohar (în ebraică „luciu”, unul din comentariile caldeice ale Penta-tehului) o formulă de vrajă. În ceas de noapte, cei trei îl dezgropară pe losile Golem de sub maldărul de hîrtoage și-l duseră prin ulițele Bebele și Sebkas — voiau să evite strada Mare care era prea animată la ora aceea, — în pivnița casei din strada Zeikerl, care era în parte proprietatea lui Așer Balbierer și unde chiar locuia.

Acolo jos încep ei ritualul de reînvier. Se postează fiecare, așa cum îi văzuse Haim pe cei trei rabini, încep să dea ocol Golemului fără să-l poată prefăce din mort în viu. De șapte ori se plimbă ei de la picioare la cap și înapoi. Fără întrerupere murmură ei în ebraică acel „trezește-te din moarte” pe care-l descoperise Așer Balbierer. Nimic nu se trezește. Golemul zace ca un butuc. Ca un butuc își bate el joc de toate încercările de reînvier. Așer Balbierer face uimit: „Astă zic și eu să fii mort!” O iau de la început. Noapte de noapte.

Pe vremea aceea, izbucnise la Praga ciuma, o mie două sute de oameni își aflară moartea. Singura casă din strada Zeikerl unde pătrunsesse molima, era cea a lui Așer Balbierer, cei doi mai vîrstnici din cinci copii au fost secerati. Nevastă-sa, doamna Ghele, țipase încă înainte împotriva aducerii Golemului, fiindcă se temea ca tatăl ei, dacă ar fi fost descoperit, să nu-și piardă slujba pentru abuz de încredere, iar soțul și unchiul ei pentru încălcarea opreliștii rabinice. Afară de asta, nu prea avea ea mare încredere în vrăjile cabalistice ale bărbatului ei. Și acum i se îmbolnăviseră și feciorii! Doamna Ghele era convinsă că nimeni altul decît Golemul abătuse năpasta asupra casei lor, și cînd cei doi copii au murit, hotărîrea fusese luată: Golemul trebuia să dispară.

După ce ambele cadavre au fost spălate și culcate de intriștii oaspeți în sicriele lor, unul dintre copii a fost scos în taină din coșciugul lui și pus alături de fratele său în celălalt. În sicriul golit a fost băgat Golemul. O căruță a transportat către asfințit cele trei trupuri la cimitirul ciumașilor din afara orașului.

Aici, Abraham Haim și Abraham Zeharia au dus coșciugul în care se afla Golemul sus, pe dealul spînzurătorii „care se află la o milă și două sute de stînjini de la poarta Orașului-Nou, pe șoseaua ce duce la Viena, și l-au îngropat cu spatele spre oraș în seara de cinci Adar”.

Așa se încheie povestea din manuscris. Tilcul legendei Golemului, dorința de putere și înfrîngerea ei, este ridicat aici la a doua potență: magicianului care a imitat plămuierea lui Adam, îi urmează servitorul care se străduiește să aibă la rîndul său un servitor și care s-a chinuit în chip ridicol în pivniță cu al său „abracadabra” ca să deprîndă un maldăr de lut „să se scoale și să umble”.

Maestrul și-a anihilat el însuși sacrilegiul, ucenicul este împiedicat de superstiție în acțiunile lui oculte, își învinuiește oaspetele de argilă din pivnița de moarte copiilor săi și îl îngroapă pe dealul spînzurătorii.

Ciudad în toată această voluntar-involuntară alegorie, în această încălțită fantasmagorie manuscrisă, este că toate indicațiile de loc și de epocă corespund mai exact unor fapte istoricești dovedite decît celor cuprinse în cartea tipărită. Pe cîtă vreme în volumul pomenit ginerelul lui Rabi Lëw, acel Katz, nu apare nicăieri, un ceauș al sinagogii Pinkas, și

anume Abraham-ben Zeharia a existat cu adevărat: o piatră funerară din vechiul cimitir evreiesc menționează că Zeharia a murit în anul 1602 și că și-a împlinit slujba timp de treizeci de ani, așadar în vremea cînd se petreceau acțiunea legendei.

Chiar și amănuntele drumului parcurs din strada Zeikerl (la țiganițor), corespund în întregime planului de atunci al orașului Praga, Praga Bohemica Metropolis Accuratissime expresse 1562, al căruia original se găsește la Wrocław. La doi kilometri și jumătate distanță de crenelele zidurilor porții noi a orașului, se vede pe hartă dealul spînzurătorii cu roată și streang.

Acolo afară, la Zizkow, pe moviștea de gresie ce-i zice „Zidowe pace”, Cuptorul evreilor, osîndiții la spînzurătoare erau secole de-a rîndul trecuți din viață în moarte. Ultimul executat se numea Wenzel Fiala, un tînar chelner care și-a ucis iubita. A fost dus sub streang la 18 iunie 1866. Zeci de mii de oameni se holbau la dînsul de pe balustrade și înălțimi, indivizi fără căpăți, lăutari, panoramagii și negustorii ambulanti au avut mult de lucru în timpul acestei petreceri populare căruia i-a urmat ziua de la könnigrätz, transportul de răniți, Bismarck învingătorul.

Bubuitul tunurilor de la Könnigrätz, 1866... În bombardamentul de la Uzok, 1915, prietenul meu din Wola-Michowa mi-a explicat de ce subliniasse el cu creionul pe planul orașului Praga drumul spre acea colină pe care tocmai pășisem, ținîndu-se după o urmă din vremea lui Rudolf al II-lea, cînd domina ocultismul.

Stau acum pe locul spre care a dus ultimul drum al Golemului. Mormintul lui — un șir de coline de nici cinci metri înălțime, mănunchiuri rare de iarbă.

Seara începe a se lăsa, sirenele fabricilor se și aud stridente, cupolele bisericuțelor din cimitirele Wolschau și Strasnitz își estompează contururile, deasupra coșului fabricii de capsule sînt nemicașă o coloană albă de fum, ca pinza umflată a unui stindard.

Oameni vin osteniți, încovoiați, anemici la locuțele lor din spatele orașului, la Hordlo-rez, Maleschitz sau și mai departe.

Și stînd așa deasupra mormintului Golemului, știu de ce acel robot muncitor, supus fără condiții voinței altuia și pentru folosul unui străin, trebuie să zacă pe veci îngropat.

EGON ERWIN KISCH

Animale fabuloase în literatura iudaică

În literatura iudaică se găsesc adeseori amintite animale fabuloase de specii variate. Unele din ele fac parte din mitologia semită primitivă; altele sînt creații imaginației iudaice; altele, înfrîșit, sînt împrumutate de la popoarele asiatice ori europene. Povestiri despre asemenea animale fabuloase sau aluzii la ele găsim în Biblie, Apocriefe, literatura midrașică și în legendele populare evreiești. Iată cîteva animale fabuloase care apar în literatura iudaică.

Adne Hasadeh, animal în formă de om, legat de pămînt printr-un cordon ombilical prin care își trage hrana și care este singura lui parte vulnerabilă. Așa dar, există o strînsă asemănare între acest animal monstru fabulos, legat de pămînt, și legendarul Anteu, care era invincibil atîta timp cînd menținea contactul cu pămîntul. Se presupune că acest animal fantastic reprezintă personificarea demonului care în concepția popoarelor primitive stăpînea cîmpurile. Pe de altă parte, în Mișna se vorbește despre hoitul unui animal care ar fi la fel de impur ca și cadavrul unui om; de aceea s-ar putea să nu fie vorba despre un animal fabulos, ci despre una din maimuțele antropoide.

Giștele Barnakel. Sînt descrise ca păsări care atîrnă de copaci pînă devin mature, cînd se desprind și își iau zborul. Această gîscă legendară, împrumutată de la folclorul european, este pomenită în cartea lui Isaac ben Abba Mari din Marsilia (1170) „Sefer Haitur”. În evl mediu s-au dus dispute dacă o astfel de pasăre este pură și poate fi sacrificată ritual. Există chiar o responsă la acest subiect publicată în cartea „Sefer Milhamoth Elohim” him”.

Basilisk. E un șarpe mic cu cap de cocoș, a cărui privire sau atingere era fatală omului și animalelor, afară de nevastăuică. Această reptilă legendară este pomenită și în literatura midrașică.

Behemoth, e o expresie întrebuițată adeseori în Biblie pentru patrupeze în general iar în Iov 40:15—24 pentru hipopotam. În literatura midrașică, Behemoth devine echivalentul fabulosului bou sălbatec Sor Habor, socotit a fi cel mai mare dintre animale. Se consideră că din această specie ar exista numai un singur mascul și o singură femelă, care nu pot reproduce descendenți, deoarece această ar devasta lumea. După judecata de apoi, celor drepti li se va permite să asiste (ca răsplătă că nu au participat la luptele gladiatorilor) la un spectacol magnific. Mai întîi îngerii îi vor ataca pe Leviatan și Behemoth și vor fi respinși, pe urmă aceste animale vor lupta între ele și se vor ucide unul pe celălalt, după care carnea lor va fi servită celor drepti la un banchet ceresc.

Balaurl, denumire prin care ar putea fi tradus cuvîntul tannin, apare în Biblie cu mai multe înțelesuri. În unele locuri, balaurl este reprezentat ca un șarpe care trăiește pe pămînt; în altele, lăcașul lui este în apă (Gen. 1:21). În Ezech. 29:3, ca emblemă a Egiptului apare un crocodil. În alte pasaje se pomeneste despre un anume balaurl care trăiește în mare; este dușmanul lui Dumnezeu și El îl strîvește. Toate aceste reprezentări ar putea fi o reminiscență a monstrului Tiamat din mitologia asiriană și babiloneană. Cartea apocriță „Bel și balaurl” pomeneste despre un balaurl care devora ființe omenești și care în cele din urmă a fost răpus de Daniel. În apocriefele la cartea „Ester” se spune că Mordehai a văzut în vis cum se luptau doi balaurl.

În „Testamentul lui Iov” (cap. 12) e vorba despre un balaurl mare care urmărește copilul divin. S-ar putea ca aceasta să se refere la mitul oriental, care explică eclipsele prin încercarea unui balaurl de a înghiți astrul ceresc.

Leviatan, pe care Biblia îl descrie în unele părți ca un șarpe iar în alta ca un pește mitologic. În cartea Iov, Leviatanul este crocodil; dar în cap. 3:8 din același carte, acesta pare a fi un animal fabulos și distrugător, care poate fi invocat prin farmece. În literatura de mai tîrziu, leviatanul apare ca regele peștilor. Leviatanul este mascul, femela speciei fiind păstrată în sara spre a fi preparată la ospățul celor drepti.

Phoenix, pasărea nemuritoare, este menționată în Iov 29:18, pentru viața ei lungă. Legenda spune că această pasăre a refuzat să mănînce fructul din copacul cunoașterii atunci cînd Eva a hrănit toate celelalte animale din Gan Eden, și astfel și-a menținut nemurirea. După o altă legendă, o pasăre numită urșana, care s-ar putea să fie chiar Phoenix a fost făcută nemuritoare de către Noach pentru că s-a arătat răbdătoare atunci cînd își aștepta rîndul la hrană. Enoch descrie păsările Phoenix ca ar fi creaturi cerești zburătoare, cu picioarele și cozi de leu, cap de crocodil de culoare purpurie, și o lungime de 900 picioare.

Rahab este pomenit în diferite pasaje ale Bibliei ca un adversar nimicitor de Dumnezeu. Întrecut astfel de aluzii sînt referiri la balaurl, s-ar putea ca și Rahab să fie un monstru mitologic asemănător.

Rim, cuvînt întrebuițat în Biblie pentru a numi o specie de boi sălbateci, se traduce cîteodată ca unicorn, dar legende de acestor nu apar în literatura iudaică. Rimul este descris ca un animal gigantic, atît de mare încît numai virful cornului i-a intrat în arca lui Noah. Animalul propriu zis a fost remorcat și salvat astfel de la înec. Masculul și femela sînt despărțiți și se împreună numai odată la 70 de ani. Masculul este mușcat atunci de către femelă și moare. Femela, la rîndul ei moare, dînd naștere la o pereche de gemeni, un mascul și o femelă, care se despart imediat, pînă le vine vremea continuării speciei.

Satiri, traducerea cuvîntului ebraic seirim, care în mod obișnuit înseamnă țapi, dar în unele pasaje înseamnă și ființe care trăiesc în locuri pustii, fiind obiectul venerației idolatre. Ei sînt fie țapi fabuloși, fie demoni cu formă de țap.

Șamir, este în literatura midrașică un mic vierme înzestrat cu puterea de a despică cele mai tari pietre.

Tahaș, animal a cărui piele a fost întrebuițată pentru acoperirea tabernacolului, probabil o formă de bursc. Midrașul face însă din el un animal fabulos și spune că are un singur corn, era împodobit cu un curcan, făcea parte din speța animalelor pure și a dispărut după terminarea tabernacolului.

Lupul misterios, de fapt un vrăjitor degheizat. Această creatură figurează în diferite legende evreiești mai recente, care sînt foarte asemănătoare cu folclorul european.

Ziz, termen derivat dintr-o înțelegere eronată a cuvîntului din Psalmi 50:11 și descris ca cea mai mare dintre toate păsările. (Se mai numește și Sechvi, Renanim, Bar lochni și Ben Neț). Virfurile aripilor ei pot întuneca cerul. Semnificativ pentru proporțiile acestei păsări fantastice e legenda care susține că odată, cînd s-a spart unul din ouăle ei, 60 de orașe au fost înecate.

Mormîntul
lui rabi Lëw
la cimitirul
evreiesc
din Praga

MANUSCRIS RAMBAM

La Biblioteca Națională din Madrid se păstrează manuscrisul cunoscutei lucrări a lui Maimonide, „Călăuza rătăcitorilor”. După cum se știe, marile erudit, cunoscut și sub numele abreviat Rambam, a trăit în Spania, între anii 1135—1204.

De curînd, un exemplar foto-copiat al acestui manuscris a fost oferit Arhivei naționale din Ierusalim.

UN ERUDIT EBRAIST

Dr. Walter Fischel, profesor de limbi semite la universitatea Berkeley din California a primit un premiu științific pentru cercetările sale în domeniul filologiei limbii ebraice.

ANIVERSAREA COMPOZITORULUI SECUNDA

Compozitorul Salom Secunda a împlinit vârsta de 75 de ani. Pentru a marca evenimentul, la New York mai multe asociații culturale evreiești au organizat o festivitate. Ziarul „Forward” a început publicarea memoriilor sărbătoritului.

ȘCOALA „IAVNE” DIN CARACAS

Comunitatea din Caracas, Venezuela, a inaugurat școala iudaică și de cultură generală „Iavne”.

Numărul evreilor din această țară se ridică la 12 000.

REEDITAREA UNEI CĂRȚI RARE

Editura IWO din Buenos Aires a tipărit o nouă ediție a culegerii de povestiri populare (Maase-Buch) care a apărut pentru prima dată la Basel, în anul 1602. Aceasta este una dintre primele cărți literare în limba idiș care au văzut lumina tiparului.

Actuala ediție cuprinde un aparat bogat, indicații editoriale, lexicale etc. și este cu gust ilustrată.

NOUA SINAGOGĂ DIN AMSTERDAM

De Roș Hașana comunitatea ortodoxă din Amsterdam a avut bucuria de a inaugura noua sinagogă a obștei. Construită într-un cartier unde locuiesc câteva sute de familii evreiești, sinagoga va servi și ca centru comunitar al obștei, fiind prevăzută cu încăperile și instalațiile corespunzătoare.

DOCUMENTE PREȚIOASE

O comisie arhivistică înglobând reprezentanții principalelor organizații și instituții evreiești a fost constituită în orașul Philadelphia. Scopul acestei comisii este de a depista, inventaria și coordona ma-

terialul arhivistic ce ar prezenta interes pentru istoria colectivității evreiești din America.

ANIVERSARE

Harry M. Koritzinsky, președintele comunității evreiești din Oslo a împlinit vârsta de 70 de ani. Sărbătoritul deține această funcție din anul 1946. Paralel cu activitatea obștească d-sa. desfășoară și o rodnică muncă publicistică, fiind editorul revistei „Hatikva”, precum și autorul unei istorii a evreilor din Norvegia.

CERCETĂRI ARHEOLOGICE

În acest an un număr de 25 expediții arheologice, aparținând unor institute din diferite țări, execută săpături în Israel.

NOUL VITRALIU MARC CHAGALL

Orașul Zürich s-a îmbogățit cu un nou punct de atracție prin inaugurarea vitraliului pe care Marc Chagall l-a pictat pentru mănăstirea Fraumünster.

Tema picturii este inspirată din Biblie. În culori de un roșu aprins artistul a redat episoade din viața profeților Ieremia, Elie și Elișă. O altă compoziție, într-un albastru adânc, reprezintă visul lui Iacov, scara ce leagă cerul de pământ și zborul îngerilor.

Luînd cuvîntul la festivitatea de inaugurare, Chagall a arătat că opera pe care a realizat-o la Zürich este de aceeași factură ca și cea realizată tot de el la sinagoga Hadassa din Ierusalim. Misiunea artei — a mai spus marele artist — este de a răspîndi iubirea între oameni, denuind iubirea „culoarea vieții”.

CODUL IUDAISMULUI RELIGIOS

O nouă ediție a lucrării Sulhan Aruch — codul religios al iudaismului — a apărut la Ierusalim. Ea cuprinde 10 volume, sute de comentarii și adăugiri, în afara textului clasic.

DECES

A încetat din viață rabinul Eliahu I. Katz din Tallin, Uniunea Sovietică. Defunctul era în vîrstă de 89 de ani.

VOLUM POSTUM

O editură din Frankfurt pregătește apariția unui volum cuprinzînd 53 poezii postume ale lui Paul Celan.

CENTRU IUDAIC LA MEXICO CITY

În orașul Mexico City a luat ființă un Centru de studii iudaice. Aici vor fi organizate cursuri de limbă ebraică, istorie a evreilor, literatură și religie.

O catedră de studii iudaice funcționează și în cadrul universității din acest oraș.

COMORILE MIȘNEI

Acesta este titlul unei noi culegeri de texte talmudice, care au văzut recent lumina tiparului. Majoritatea manuscriselor provin de la celebra sigagogă din Cairo. Actuala ediție prezintă deosebiri față de cele anterioare. Lucrarea a fost pregătită pentru tipar de către prof. A. I. Katz din Ierusalim.

CONFERINȚA RABINILOR DIN R. F. A GERMANIEI

La Frankfurt a avut loc recent conferința rabinilor din R. F. a Germaniei. Între altele, s-a hotărît editarea unei publicații de specialitate.

BIBLIA ÎN LIMBA OLANDEZĂ

În editura Van Genrep din Amsterdam a apărut o nouă traducere a Cărilor lui Moșe. Alături de textul în limba olandeză figurează și cel original, ebraic. Traducerea a fost realizată de dr. I. Dasberg, în colaborare cu Șef rabinul Aron Schuster.

Traducerea anterioară a Bibliei în limba olandeză a fost făcută în anul 1903.

CÎNTECE HASIDICE

Cîntecul ca formă de exprimare a simțimentelor credincioșilor ocupă un loc însemnat în viața hasidică. An de an compozitorii cunoscuți sau în multe cazuri anonimi, alcătuiesc melodii care se răspîndesc apoi printre credincioși. O statistică recentă arată că numai în ultimul an au fost compuse nu mai puțin de 1 400 cîntece hasidice.

TALMUDUL ÎN PERSPECTIVĂ CREȘTINĂ

Cercetătorul H. Merhavia a publicat în editura institutului „Bialik” o istorie a comentariilor biblice și talmudice provenite de la exegeți creștini.

EVREII DIN EXTREMUL ORIENT

Cea mai însemnată comunitate din extremul orient se află în Australia, cu 70 000 evrei. Alte comunități: Noua Zeelandă — 4 000 evrei; Japonia — 600; India 14 500; Singapore — 450; Pakistan — 250; Honk-Kong — 200; Birmania — 200; Thailanda — 600.

stiri

...ȘI DIN CUBA

Comunitatea din Cuba numără în prezent 2 000 de membri. La Havana se află o Casă a comunității, construită în anul 1952 și care concentrează întreaga viață obștească. Tot aici funcționează și școala comunității, cu predarea în limbile spaniolă și ebraică.

PREMIUL NOBEL 1970

Printre laureații Premiului Nobel pe anul 1970 se află și savanții sir Bernard Katz din Anglia și Iulius Axelrod din S.U.A.

„DYBUK” PE SCENA UNUI TEATRU GERMAN

Compozitorul vest-german Karl-Heinz Fussel a realizat o operă după piesa „Dybuk” de Anski. De curînd noua lucrare a fost prezentată pe scena teatrului municipal din Karlsruhe.

RECTORUL LUI YESHIVA UNIVERSITY

Rabinul dr. Immanuel Rekmann a fost numit în postul de rector al lui Yesiva University din New York.

NOUL ȘEF RABIN AL ORAȘULUI HAGA

Rabinul M. Fink a fost ales în funcția de Șef rabin al comunității așkenazite din Haga. Domnia sa s-a născut în Argentina și a studiat la Ierusalim.

DATE NOI DESPRE CRIMELE DIN LAGĂRELE DE EXTERMINARE NAZISTE

Istoricul vest-german Wolfgang Scheffler a declarat în fața unui tribunal pentru judecarea crimelor de război că în lagărul de concentrare de la Treblinka au fost uciși, în cursul celui de al doilea război mondial, cel puțin 900 000 evrei, adică cu 200 000 mai mult decît se credea înainte.

Dr. Scheffler studiază felul în care a fost tradusă în viață „soluția finală a problemei evreiești” a lui Hitler. El a declarat că studiul amănunțit al tuturor surselor, inclusiv a unor documente recent descoperite, a dovedit că în lagărele de la Belzec, Sobibor și Treblinka au fost asasinați circa 1 700 000 evrei.

Dr. Scheffler a apărut ca

martor în procesul lui Franz Stangl, acuzat că „împreună cu alte persoane” a omorât la Treblinka, în anii 1942—43, peste 400 000 evrei. Procesul lui Stangl, care a trăit în Brazilia din 1951 pînă în 1967, cînd a fost extrădat, a început în luna mai a.c.

Martorul a arătat că la Treblinka s-au aflat 325 000 evrei din ghetoul din Varșovia, 302 000 din regiunea Radom, 255 000 de la Lublin, Białystok și Varșovia, 11 459 din Bulgaria, 2 000 din Grecia, 85 din Viena și vreo 8 000 din lagărul de concentrare Terezin din Cehoslovacia.

Circa 200 000 evrei au fost omorîți la Sobibor, adică cu 50 000 mai puțin decît se apreciază inițial și 600 000 la Belzec, adică cu 50 000 mai mult decît s-a crezut la început.

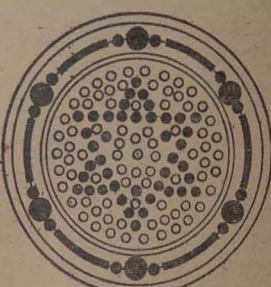
Victimele de la Sobibor erau evrei din Olanda, Germania, Franța și Lublin. Cei uciși la Belzec proveneau din Galiția, Cracovia și Slovacia.

ALTE PROCESE

Franz Josef Müller, un fost sergent major SS-ist, a fost condamnat la Kiel la 12 ani închisoare pentru că a participat la uciderea a 4 evrei din ghetoul din Bosnia (Polonia), în cursul celui de al doilea război mondial.

Juriul a constatat că Müller a omorît 2 bărbați și 2 femei din proprie inițiativă și că, comportarea lui a fost deosebit de brutală. În motivarea sentinței se arată că s-a avut în vedere timpul trecut de la comiterea crimei și că de fapt ar fi fost cazul să se pronunțe o condamnare pe viață.

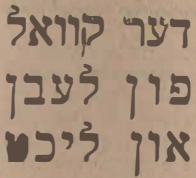
August Huft, un fost ofițer de poliție nazist, a fost acuzat, la Bohum, de complicitate în uciderea a 1 000 evrei din ghetoul din Luninets, în anul 1942.

Dr. Franz Bernard Lucas a fost condamnat în 1965, la Frankfurt, la 39 luni închisoare pentru a fi participat la asasinare în masă săvîrșite în lagărul de concentrare Auschwitz.

stiri

**פונעם רוזענישן
רעליגיעזן יידנטום**

ר' יוחנן זאָגט דערויף א מעזל:

אזוי האבן איר די יידן געזאגט פאר גאס: "ויר האבן
 געפאר די צונגעציערן און מורו איר די צייטן פון טשח -
 און איז זי אריסגעלאזט געווארן. אינעם איר די צייטן פון שלמה
 און זי ווירדן אריסגעלאזט געווארן. בעסטע שוין פון
 וואסן ביז זי ליכט וועט איבער אונז אומענטש דער-
 שיינען, ווי עס זאגט דער משורר אין תהלים: „בִּי דֵר
 אֵל דֵר עֲוֹלָא פֿון לעבן, איר דײַן ליכט וועלן מיר זען דאָס
 אַחטע ליכט.“

~~~~~

„מעג איינער גיבן

זיין גאנץ פארמעגן

פאר דער ליבע —

לאבס מען אים אויס.

אויסגעקומען איז עס אין א ווינטערדיקן פרייטאָג, מבעת
צייט און ווי הלל ליגט דאָ אזוי, פארשייבט און הערן, פאלט
דערוויייל אויס א שניי און נישט אזוי לאנג ביז ער האָט אים
פארשטאַן. שבת פארטאָג זאָגט שמעיה צו אבטאלין: אבטאלין
ברורע, פאלט פאָג און דער צייט שניי שוין ליגט שוין, היינט
איז נאָר פינפטער. וואָס זאָל דאָס זיין? זאָל דאָס זיין א
וואַלקן-פאָג? ניבן זיי א קוק ארויף, רעדערעט זיי עפעס
טעמטשן-געשטאַלט, אויבן איז פענצטערל. איז מען ארויף
אויפן דאך און פענצטען הלל ליגט דאָרט אונטער א באר
שניי פון דריי אייזל דר הייך. נעמט מען אים אראָפּ און מען
שפירט און זיי ליבט מיט ביזסט און מען טאמט א פייט
אויס צו דערוואַרעמען, ער זאָל קומען צו זיך.

(א קאפיטל זכרונות)

ען אזוי ארומגענויען
 יס ווארדאנט, אז מען
 אָס קוים אַרױסצונען דעם
 רעטן טעקסט: אַז
 יענער
 באַמטער אין אַ באַנק
 אָס האָט געהערט צו אַ
 סאַטער זײַטן גױ, אָבער
 אַז אױו געווען פאַר-
 אַמט אױס דײַטער, פּאָ-
 יענדאָס זײַנע לײַדער
 יו פאַרשײַדענע קײַן
 ון אױ דער יאָס ער
 סאַבײַ האַלע“, געגרי-
 טען פון אַ רופע זײַענע
 יעטעלעקטואַל. און וווּ
 עס פלעגן פאַרקומען יעדן
 בת אױף דער נאכט לײ-
 עראַעטע אָונט.
 נאָך דער דערשטער וועלט
 קריג, האָבן מיר זיך
 אנגענומען אין בוקאַרעסט,
 וו מיר האָבן זיך באַזעצט,
 מיר האָבן ווידער
 מאל באַנייט אונדזער
 רײַטשע 1948.

גראַפער איז אויך געווען
אזאָוואונס אין דער דיי-
שער און פראנצויזישער
פּראָזא און אויך אין זי-
ידישע ליטעראַטור. ער איז
געווען א ווונדער-
באַרער קאַזער, א מיט-
מונטער, דאָס הייסט, ער
גערעדט און מיר
ענטווערס און איז
וויסנענדיק מיט גרויס
אינטערעס, סײ אויף וואָס
פאַראַ סטענד ער האָט
גערעדט, א ליטעראַרישע,
היסטאָרישע אָדער א פא-
ליטישע. ער האָט זיך
אָיבגעוואַנדערט.

דאָ האָט גראַפער אַרויס-
נומען פונעם טישקעס-
ל אַ גאָר דילן העסט,
דיכטע געשריבן, און אָנ-
הויבן ליינען אַ סעריע
דער, וועלכע איר צו-
נעקן נאָך ביז היינט גע-
אָ. דאָס זענען געווען
לידער: "שולחית",
אויסגעהערדיג", "צו א
בר", "מאָרגן - בלומען",
און איר דאָזיקער "צו א
דער האָט זי געפילט
זי צאָרעטער פיינער לי-
זיס זייערע און די
סעסאָניע צום שטעטל,
זייערע עס פילט זיך די
עקשאַפט צום שטעטל
און זייערע אלע אונדער
דישע דיכטער, וועלכע
מאמען דאָס רוב פון די
דישע שטעטלעך פון ווא-
סן זיי האָבן זיך אַרויס-
גריסן און זענען אוועק
זייער דער פריערער וועלט
זי."

צו אייניקע לידער גרע-
ערס, ווי „מארגן בלו-
ען“, „קאלטע ווינטן
וון די סטעפעס“ איז גע-
ראפן געווארן מחזיק, און
יי זענען א סך געזינגען
געווארן אין אונדזערע
קומות.

גרופער וואָס געהאט א
וואַכקייט צו וואַריאנטן.
און אז איך האָב מיך צו
עקוקט צו זיין געשריבע-
עם טעקסט, איז ער גע-

א'ו א געוויסן טאָג,
זאָגט צו חיר מ'יו חבר :
„קום וועל איך דין בא-
קענען מיט א וויגן יידישן
דיכטער.“ פון ווענען ביי דע
אונטע אויף „סטראדע ידע
סוט“ (די אויבערנאסט)
און א'ו א גלייך צימערל
ד' טל ד', האָב איך פאר
חיר דערטון יונגן בלאָנדן
בחור, איין עלטער פון א
פּינע און צוואנציק יאָר,
מיט א הויכער שטאַטס
פּיגור, מיט בלויע אויגן,
וואָס האָט געמאַכט דעם
איינרוק פון א נאָר וואָס
אראָפּגעקומענעם „נאָר-
דיק“ פון ד' סקאַנדינאַ-
ווישע פארדן. זינדיק
דעמלט איז דעם רומענישן
מיליטער, איז ער געווען
אַנשטאט א'ו „בוגד-מל-
כות“, דאָס ווייסט א'ו א
מיליטערישן מונדיר און
א סאלדאטעס העטל.

גרופער האָט געשאַמאָט
 19 דעם מאָלדאָווישן
 שטעטל מ'היילען, אַשטע-
 טל באַגלייך מיט אלע
 שטעטלעך פֿון דער מאָל-
 דאָווע. ער האָט געהאַט
 די מעגליכקייט צו באַזוכן
 די האַנדל-שול.

אז איך האב אים גע-
 פרעגט פון וואנען האָט
 זיך צו אים גענומען דער
 פארלאנג צו שרייבן ליי-
 דער אין יידיש, האָט ער
 מיר דערציילט אז ער איז
 בייגעווען אויף דערייזשער
 שפראך-קאָנפערענץ, אין
 יאָר 1908, אין וועלכער
 עס האָבן זיך באטייליקט
 א רײ גרויסע יידישע

כפר-צנה

של היהדות הדתית הדומנית

ב"ה בוקרשט
מספר 241
ס' ז'חשון תשל"א

הערבית - לשון אחות לעברית

מכל השפות השמיות שנכתבו ואינן עוד נשארו העברית והערבית, שתי שפות אשר על אף השוני בדרגות הצירופים וההבדל שבין קיום דמיון עצום במלכותיהן, מחברים ידועים סבורים ששני שליש מהשורשים העבריים נמצאים בערבית באותן האותיות ובאותו המובן. השתלשלות של השפה הערבית ברחוב היהודי החלה עוד ביום מוקדם עוד במאות הראשונות של ה'איסלאם'. היריבה של הערבית לרחוב היהודי נעשתה בעת ש-בו את הכמרים והעיריות והתייש-

בו כפרים. וכך נסעו בהדרגה את הלשון הארמית, שדיברו בה באזור הסהר המורה וסיגלו לעצמם את הערבית. המורשה או של הענף שאליה קשרו את הכהונה; ספלו - חלק מן היהדות. קשר - אף הוא חלק מהמורשה.

ההשפעה הרשמית והמרכזית של הערבית על העברית חלה בימי הביניים. בתקופת 'הזהב' בספרד נכתבו מיטב היצירות של המחשבה היהודית במשך מאות שנים של ימי-הביניים, (מורה נבוכים, חובות הלבבות, הכוזרי, השקמה ומקור החיים). המתרגמים הגדולים, בעיקר בני תיבון, תרגמו ספרי פילוסופיה וקדוק לעברית מערבית. תרגומים אלה סייעו להחזרת השפעת של המדעים, הספרות והפילוסופיה הערבית לתחומי המחשבה היהודית. נקלטו מונחים מופשטים כמו: קדמות, אריות, כמות, מציאות, מושכל, אצילות, יתב, סלסלה, פתי ועוד. רוחני וחומרי, כמו נשמי, במפעלו - התחיה המודרנית של הלשון העברית - חידש הבלשן אליעזר בן-יהודה את הנוהג של שילוב שורשים ערביים לתוך העברית, והצליח להנהיג חלק מהמלים שהציע כגון: ארזי, בעיה, חושש, טסיל, גיר, רציני, רשמי, מאריך, אבום, בוי, רג, בתנה, תיל, תמרון, תעריף, צמיג, מסכן, נגה וסבון. עברו אלינו מושגים ערביים מולדתיים כמו: שויר, מופתי, סולאן, בדואי ומוכתר. עם התחדשות החיים היהודיים בארץ (ובייחוד בתקופת הפלמ"ח) נקלטו בעברית הרבה מלים מהערבית המדוברת (בעיקר מהלחג הערבי היירושלימי) - מלים כגון: זיסה, דוגרי, חלאם, יאלא, ועוד.

משה גבאי
(על המשמר, קיצור)

לפד לשונך	
בהוצאת המוכירות המדעית של האקדמיה ללשון העברית	
תעריף	רשימת המחירים או שיעורי המס, שיש לשלם תמורת חוברת, שירות וכיוצא בזה
מונחים	פרטים: שם סוכן ואמון, שרכש לו מפעל בקרב ציבור הקלחות
יבואן	האדם המביא סחורה מארצות הזר
שם לב: השם יבואן גורר מן המלה 'בוא' (על משקל 'בוא', יצוא, פעולת היבואן היא 'בוא', המפעל הוא 'בוא', 'בוא')	
למשל: המדינה מבקשת לצמצם את היבוא, יבוא ארצות פונות בתעשייה המקומית. ראוי ליבוא חצרות, שלא קדא ליצר בארץ	
ניטול מטען	סעיף וערכיה של סחורות באגריה, או פריקתן של סחורות מאניה ועריכתן במחסנים ובכרצנים בתחום המלא (לא: שינוע)
שם לב: ניטול מטען אינו שטעון: שטעון הוא העברת מטען מפלי הובלה אחד לכלי הובלה אחר	
באנגלית: transshipment	
משאבים	כלל האמצעים, העומדים לרשות אדם, מוכד או מדינה, פגון: אוצרות כוח אדם, אוצרות טבע, כסף, חומרים וציוד
באנגלית: resources	
תן דעתך: הנטייה של לשוןך היא כך:	
לשנת השנה, לשנת עירוניות, לשכות מסחר	
אמצעי תשלום, ולא: אמצעי, אמצעי היא הצורה הנכונה מן השם: אמצעי	
נכון לומר: זמן הפרעון, אבל: פרעון השטר, צורת פרעון היא כצורת רשיון, (הצירי מתחת לפרעון של פרעון במקום הדגש ברי"ש)	

הספרות התורנית ברומניה עד סוף המאה ה"ט

החיבורים הראשונים (המאות ה-17, ה-18), גזירות חמניצ'י-ה-17, הרב בשנות ת"ח-ת"ט קהילות פולין, ליסא ואוקראינה גרמו למפנה רבי-משמעות בתולדות ישראל בכלל ובחולדות יהודי רומניה בפרט. במידה רבה נבנתה יהדות רומניה, ובייחוד הכוח האינטלקטואלי-התורני של יהודי רומניה, מחורבנו של ה-החילת התנועות, רבים ממגורשי הממורות שבהם נעדר המבנה-המוריד ושרידי נצוליו מצאו מקום מוקדם בעריה של נסיכות מולדו-בוקרשט.

„ואותי יום יום ידרשון“ (ישעיה נ"ח, 2)

(עיונים בפרשת השבוע)
מאת ד"ר דוד משה רוזן
הרב הכולל ליהודי רומניה

מידת הצדיקים של אברהם אבינו

פרשת חיי שרה
ג'ר' וחושב אנכי עמכם תנו לי אחות קבר" (בראשית כ"ג, 4).

כל המשא ומתן של אברהם אבינו על קניין אחותו קבר שרה, עם בני חת ועמרו הארמי סרטיגוס' שלהם (כפי כינויו במדרש בראשית רבא, מה' ברלין תרע"ד, עפ"י כתיב-ה' ט"ס מו"א), כל "רוח-הלב" שהעניקתה תואר "נשיא אל-הים", תואר שהעניקתה, לבסוף, בארבע מאות שקל כסף, - אין כמוה להבלשת השוני בישון שני קווי-אופי, בין גישות ותפישות-עולם במסור ורשית חיים. התום עמוקה עטורה בין שני הצדדים: להיטות לבצע והמסנות מחד, מידות תרומיות והסדר-של אמת מאידך. עפרון בן-צוחר, בעל מערת המבפלה, ככל בעלי הא-חיות, רואה את האדמה כולה כקניינו הבלבדי. הוא שולל מהעמים כל רק את זכותם לאדמה זו ולסרי יבולה בחייהם, אלא אף בעד אחוזת קבר הוא תובע טבין ותקילין.

בצירוף-התארים "ג'ר' וחושב" שכעטנו של אברהם, צירופים לכאורה סותרים וא"ז, יש למצוא הד להתגברות של אברהם אבינו על הניצול והעושה המאשימים את שיטת חייו של עפרון איש צירוף-תארים זה (כעניין מאמרו של רבי לעזר. כמה דיות מש-תפכות, כמה קולמוסין משתברין כדי לכתוב בני חת" - במדרש ב"ר הנ"ל), בולט במיוחד ביאורו של גדול חכמי מאורוקי ר' חיים' עטר, בעל "אור החיים", שבגדול צימצום יאמר: "שעם אומר, גר", כי חש לומר על עצמו תושב בעולם הזה, והוא הפך מידת הצדיקים, לזה הקדים לומר גר". כלומר: מידת הצדיק היא לחוש עצמו כגר בעולם-עובר זה, ולכן מוכרח לו שהיה בב-חינת תושב בעולם הבא שכולו נצח. צדיקים אברהם כל החיית-סותם לחיי העולם הזה משתקפת בבאסקלריא של מאמר חז"ל: "בשעת פטירתו של אדם אין מלוין

הסנהדרין נגד הורדוס

הסנהדרין הגדולה-המוסד העליון של עם ישראל - חדלה כמעט לפעול. שמעיה ואבטליון מתו. רבים מן החכמים נהרגו על ידי הורדוס. אחרים הודקנו ונפטר. הורדוס לקח מן הסנהדרין את כל הסמכויות המדיניות והשפיטיות. למעשה נשאר לסנהדרין רק תפקיד אחד בלבד: למלא את רצונו של הורדוס. לא כל תלמידי החכמים יכלו להסתגל למצב החדש. רבים מהם היו חברי "מפלגת הפרושים", המפלגה שרצתה להשליט את חוקי התורה בארץ. מפלגה זו הצליחה להגיע לשלטון בימי שלומציון המלכה, והגשימה את רוב המטרות שלה. עתה קשה היה לחכמים להסכים בשקט לדרכי השלטון הרומאיות שהנהיג הורדוס, שהיו זרות לרוח התורה, ועל-כן היה ריב-תמיד בין הורדוס לבין החכמים. החכמים בין המלך האדומי לבין עמו היהודי הלכו מדחי אל דחיי. סימני טירוף נראו בהתנהגותו של המלך.

— הרב ד"ר וקטו עמנואל, רב אורטו-דוכי ופרופ' למדעי המדינה, רבו של בית הכנסת, "פיפט אבניו" ועוד, משה של כתב העת "מסורת ויהדות" נתמנה למנהל מחלקת חדשה של "ישיבה י-יברוסי" מארה"ב.

— נתבקש לישיבה של מעלה הגאון הצדיק ר' אליהו לאפאן זצ"ל והנהל הרוחני של "ישיבת כנסת חוקיהו" בכפר-חסידיים, וקטו בעלי החוסר בדורו. ב"צ"ה היה בפסיותו.

— ועידת הרבנים מגרמניה המערבית הת-כנסה לישיבה בפרנק-

עולם ומלואו

פורס/חיו, בה דנו בהוצאת בסאונה של הועידה, בשאלות של חינוך, גיור וכשרות.

— לרגל שהותו ב-רומניה, ביקר חר' ב'מנחם, סופר ומנהל התפעול הבינלאומי העברי בירושלים, ב-מסרכת, "כתב העת" ונתקבל לשיחה ע"י הרב הכולל לרומניה ד"ר דוד משה רוזן.

— באזכרה שנערכה ע"י התאחדות עולי רומניה בישראל לר' שלמה ביקל נשא נאו-מ"ס התשובה בירושלים, הסופר א' פרנקל, ח"כ קורו והצייר ר' רובין.

— הרב הירושלי אוקטאט, מלוטד יא-פאני בתחום חקר הדתות, נתמנה במחלקה לדתות של אוניברסיטת מיאמי כמחצית של הא-טוונת העיקריות בעו-לם והדתות המזרחיות בתנ"ך, הרב, גר צדק בן 43, כיהן כרב בשקויו

— בימותן הישראלי "מורח חדש" (אוי קלט" - בהונגריה) פורסמה רשימה ביו-גרפית על הרב ל' פריד-מן שגוסטופנה שבמדינת-תנו, למלאת 75 לו שנה